

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

İxtisas: 050321– DİZAYN

Qrup: 776

BURAXILIŞ İŞİ

Mövzu: XX əsr geyim dizaynında meydana çıxan estetik problemlərin
analizi

Tələbə: Əzizova Vəfa Nadir qızı

Rəhbər: müəll.Dadaşova Aida Sahib qızı

Kafedra müdiri: s.ü.f.d.Məmmədova Lalə Hamlet qızı

BAKI – 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Fakültə “Texnologiya və dizayn” Kafedra “Dizayn”

İxtisas: 050321– DİZAYN

Təsdiq edirəm:
Kafedra müdiri

“ 04 “ yanvar 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ
TAPŞIRIQ

Qr.№ 776 Əzizova Vəfa Nadir qızı
(soyadı, adı, atasının adı)

1.Mövzunun adı: XX əsr geyim dizaynında meydana çıxan estetik problemlərin analizi

Universitetin « 04 » yanvar 2018-ci il № 2/4/2018
əmrilə təsdiq edilmişdir.

2.Mövzu üzrə tapşırıq: XX əsr geyim dizaynında meydana çıxan estetik problemlərin analizi

3.Hesabat – izahat yazısının məzmunu / işlənəcək sualların siyahısı /

1.Giriş. 2.Moda konsepsiyası 3.XX əsr geyim xüsusiyyətləri 4.XX əsrdə modaya təsir edən amillər. Moda mühiti 5.Geyim formaları və ölçüləri 6.Geyim kompazisiyasında estetika və üslub 7.Geyimin fərdiliyi və koloristikası 8.Fərqli sivilizasiyalarda geyim 9.Müasir dövrdə geyimin inkişaf prosesi

4.Qrafiki materiallar _____

5.Tapşırığın verilmə tarixi 04 yanvar 2018-ci il

6.İşin təhvil verilmə müddəti 05 iyun 2018-ci il

TƏLƏBƏ _____ V.N.Əzizova
/imza/

RƏHBƏR _____ A.S.Dadaşova
/imza/

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti «Texnologiya və Dizayn»
fakültəsinin 774 qrup tələbəsi Əzizova Vəfa Nadır qızı tərəfindən
«XX əsr geyim dizaynında meydana çıxan estetik problemlərin analizi»
mövzusunda yerinə yetirilmiş buraxılış işinin

REFERATI

Buraxılış işimizin sujeti XX əsr geyim dizaynında meydana çıxan estetik problemlərin analizidir. Mövzümüzda XX əsr geyimlərindən, estetik xüsusiyyətlərindən hər tərəfli araşdırma edilmişdir.

Buraxılış işimizin giriş qisminə mövzunun aktuallığından, əsas vəzifəsindən bəhs edilmişdir. O cümlədən işin əsas məqsədi geyimdə düzgün estetik göstəricilərin rəngin, formanın verilməsi təhlilidir. Üslublardan istifadə etməklə sərbəst kombinin əldə edilməsindən ibarətdir.

«**XX əsrin geyim dizaynı**» adlanan I Bölmədə moda anlayışı, XX əsr geyim xüsusiyyətləri və XX əsrdə modaya təsir edən amillərə əsalandırılmışdır.

«**Geyimin estetik funksiyaları**» adlanan II Bölmədə geyim formaları və ölçüləri, geyim kompozisiyasında estetika və üslub, geyimin fərdiliyi və koloristikası öz əksini tapmışdır.

«**Müxtəlif tarixlərdə geyimin estetik analiz**» adlanan III Bölmədə fərqli sivilizasiyalarda geyim və müasir dövrdə geyimin inkişaf prosesləri xüsusi ilə yer tutur.

Sonda işə buraxılış işi nəticə və təkliflər, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı ilə yekunlaşır. Buraxılış işi 3 bölmədən, 49 səhifədən və 3 şəkildən ibarətdir.

MÜNDƏRİCAT

	səh.
GİRİŞ	5
 BÖLMƏ I. XX ƏSRİN GEYİM DİZAYNI	
1.1. Moda konsepsiyası.....	8
1.2. XX əsr geyim xüsusiyyətləri.....	11
1.3. XX əsrdə modaya təsir edən amillər. Moda mühiti.....	17
 BÖLMƏ II. GEYİMİN ESTETİK FUNKSİYALARI	
2.1. Geyim formaları və ölçüləri.....	20
2.2. Geyim kompazisiyasında estetika və üslub.....	25
2.3. Geyimin fərdiliyi və koloristikası.....	28
 BÖLMƏ III. MÜXTƏLİF TARİXLƏRDƏ GEYİMİN ESTETİK ANALİZİ	
3.1. Fərqli sivilizasiyalarda geyim.....	31
3.2. Müasir dövrdə geyimin inkişaf prosesi.....	37
 NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	42
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	45
ƏLAVƏLƏR	46

GİRİŞ

XIX-XX əsr dəb tarixində önəmli əsrlərdən hesab edilir. Çünki moda dünyasını istiqamətləndirən hadisələr məhz bu dövrlərdə meydana çıxmışdır. Bu səbəbdəndir ki, günümüzdə istifadə edilən geyimlər, libaslar haqqında ən dəqiq və düzgün məlumatlar əldə etməyin yolu məhz bu tarixi müddətin ekonomik, politik və ictimai tərəfdən hansı mərhələlərdən keçdiyi və bu mərhələlərin bir-birini təqib edərək necə bir bütün formalaşdırdığını anlamağdır.

Geyim bir çox praktik və qoruyucu məqsədi həyata keçirmək üçün ortaya çıxmış və inkişaf etmişdir. Dəb isə bədəni bağlamağın xüsusiləşmiş bir növüdür. Dəbdə yeni janrlar və məhsullar üçün tez-tez keçmişin materiallarına və şəkillərinə baxmaq lazımdır. Modanın keçmişinə baxıldığında, ən əsasından ən çətininə qədər bütün cəmiyyətlərin geyimi və bəzəməyi, sosial və şəxsi məlumatları ünsiyyət üçün istifadə etdiklərini görə bilərik. Dəb geyimlərin rahatlıqdan və bədən ölçülərindən güzəştini tələb etsə də ümumi tendensiya rahatlığın ön planda tutulması istiqamətində olur.

Dəb sosial qrup üzvlərinin böyük əksəriyyəti tərəfindən müvəqqəti olaraq mənimsənmiş, zamana və vəziyyətə görə sosial cəhətdən əlverişli hesab edən bir davranış tərzini kimi təsvir olunmuşdur. Dəb kəlməsi geyimlərin müəyyən bir dövrə uyğun ayırd edici görünüşü və bu görünüşə uyğun düşən modellər barəsində fikirləri izah edir. Dəb insanların dəyişkənlər axtarmaq və yeni formalar ortaya qoymaqdan ibarətdir. İnsanların dəyişiklik ehtiyacı, müəyyən bir qrupun görünüşünə ayaq uydurmaq üçün aparılır. Dəb cəmiyyət həyatına girən müvəqqəti bir yenilik, bir zaman kəsiyinin ifadəsidir. Dəb əsrlər boyu tarixin göz alıcı hadisələri ilə qarşılıqlı təsirinə bağlı olaraq bəşəriyyət üçün önəmli bir anlayış olmuşdur. Günümüzdə global cərəyanların və texnoloji proseslərin nəticəsi olaraq dəb, bu günün dünyasında çox daha əhəmiyyətli bir rola qovuşmuşdur. Günümüzdə modanın istehlak çarxı çox geniş bir sahəni əhatə edir. Ancaq bu istehlak sahəsi içində şübhəsiz moda təbiətini ən yaxşı təsvir edən və modanı gerçək bir sənaye halına gətirən vahid geyimdir.

Geyim ünsürlərinin tədqiqinin, qədimdən əmələ gəlmiş formalarının və xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Geyim erkən yaşlarda qorunma ehtiyacını əhatə etməyə başladı, sonra paltar fəaliyyətinə çevrildi və daha sonra "fərqli olma" anlayışı ilə sosial təsirlərlə formalaşdı. İnsanlar ilk növbədə heyvan dərisini, ağac qabığı və bitkiləri istifadə edərək geyim ehtiyaclarını qarşılamışdılar. Tarix içərisində dəyişən həyat və vərdislər geyimin tarixini də müəyyənləşdirib. Qədimdən müxtəlif xalqların həyatlarında baş verən dəyişikliklər öz geyimlərinə və məişətinə təsir etmişdir. Bildiyimiz kimi moda dedikdə geyim başa düşülür. Geyim hər zaman dəyişərək müxtəlif formalarda inkişaf edir. Geyim özlüyündə fərdi xüsusiyyəti daşıyır. Hər bir şəxs öz büdcəsinə, görünüşünə, zövqünə uyğun geyimlər seçir. Geyim insanın həyat tərzini, xarakterini, estetik zövqünü göstərir.

Geyimin moda konsepsiyası və dəb ticarəti baxımından bu qədər önəmli olmasının ən əhəmiyyətli səbəbi, insan bədənini ilə olan əlaqəsidir. Geyim insanın üzərində daşdığı bəlkə də yeganə sənaye məhsulu, hətta yeganə əşyadır ki, geyim tamamlanmaları birlikdə insanı əhatə edir. İctimai bir varlıq olan insan, üzərində daşdığı hər şeyə bədənini yəni özü qədər əhəmiyyət verərək ümumi mənzərəni əks etdirmək istəyir.

Əslər boyu baş verən dəyişikliklər geyimə təsir etdiyindən yeni geyim formalarının yaranması ümumiyyətlə geyimlə bağlı dəyişikliklər istiqanlılıqla qarşılanmamışdır. Lakin cəmiyyət inkişaf etdikcə geyim də dəyişərək inkişaf edəcəkdir. Beləcə yenilənməyə səbəb olacaqdır. Həmçinin geyimin inkişafı iqtisadiyyatın da inkişafı anlayışına gəlir.

XX əsrdən başlayaraq geyim istehsalında insanlar arasında bədən quruluşuna daha çox önəm verilirdi. Həmçinin müxtəlif sivilizasiyaların geyim xüsusiyyətləri, aid olduğu mədəniyyətlərə və yerləşdiyi coğrafiyanın iqlim xüsusiyyətlərinə görə dəyişə bilər.

Dizayn zehni bir proses olub, hazırlama prosesində nəticə məhsula çevrilməsindən ibarətdir. Minlərlə ildir geyimdən istifadə edən insanlar ictimai həyat içərisində fərqlənmək, fərqli olmaq duyğusunu hər zaman daşımış və

“Moda” anlayışı əsrlər boyu özünü yenidən qiymətləndirmişdir. Moda dizaynı anlayışını gündəlik həyat formaları üzərindən oxuyanda davranış qəliblərindən ziyafətə, ədəbiyyatdan kinoya, məkan dizaynından mebelə qədər uzanan çox fərqli və dəyişən sahələri əhatə edir. Ancaq anlayış ümumi mənada geyim dizaynı üzərində köklənmiş və qurulmuşdur. Moda dizaynı sahəsində də innovasiya fəaliyyətin əhəmiyyəti gün keçdikcə artır. Moda sahəsində marka olan müəssisələr yüksək texnologiyalı məhsul dizaynları ilə fərq yaratmağa çalışırlar. Bu geyimlər günümüzün cəmiyyəti üçün uyğun layihələri əhatə edir. Çünki bu cür geyimlər rahatlıq və komfort ön planda düşünülərək hazırlanmış və insan həyatını asanlaşdırmaq üçün hazırlanmışdır.

Geyim dizayn işləri moda cərəyanlarına, bazarlara və keçmiş seriya satışlarına dair məlumatı toplayaraq və təhlil edərək başlayır, toxuculuq, stil, qiymətə dair uğurlu kombinasiyalar üçün olan fikirləri tənzimləyir. Bu fikirlər yaradıcılığın nəticəsidir. Bu günki toxuculuq və hazır geyim sənayesində yaradıcılığın rolu ilə bağlı müzakirə ümumiyyətlə dünyanın yüksək inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarına tətbiq edilir və məhsuldarlığı artırır.

XXI əsrin gətirdiyi texnologiya, ətraf mühit, emal yeni material və istehsal üsulları kimi yeni anlayışlar və sahələr moda dizaynının müxtəlif aspektlərini tələb edir.

Azərbayca milli kostyumları da fərqliliyi, biçimiylə, işləmələri ilə seçilir. Qədimdən dəyişikliyə məruz qalmış milli geyimlərimiz daha da inkişaf edərək bu günə gəlib çıxmışdır.

BÖLMƏ I. XX ƏSRİN GEYİM DİZAYNI

1.1. Moda konsepsiyası

Moda müxtəlif tədqiqatlara mövzu olan bir anlayışdır. Bir çox mütəfəkkir, sosioloq, dizayner, tədqiqatçı və sənətkarlar bu anlayış üzərində dayanmış və ixtisasları çərçivəsində təriflər etmişlər. Bu təriflərlə yaranmağa başlayan məlumat uzun illər davam edən işlərlə nəzəriyyələrə çevrilmişdir.

Yaşadığımız dövrün bir təsiri olaraq, keçirdiyimiz hər 24 saatlıq zamanın içərisində mütləq surətdə eşitməyə öyrəşdiyimiz və artıq yadırgamadığımız, sorğulamadığımız, üstünə bəlkə də fikirləşməkdən qaçdığımız moda anlayışını, başa düşməyin ən asant yolu dilimizdə olan Azərbaycanca qarşılığına baxmaqdır. Dilimizdə mövcud olan lüğətlərdə moda termini ilə bağlı bir çox nəticə ilə qarşılaşırıq. İlk öncə qarşımıza. “Dəyişiklik ehtiyacı və ya gözəl görünmək məqsədilə ictimai yaşayışa daxil olan müvəqqəti yenilik”-tərifini çıxır. Bu ifadəni ələ almaq lazım gələrsə, modanın bir fakt olaraq qarşımıza çıxmasının təməlinə, fərdin digər fərdlərə görə fərqli olma istəyinin ön plana çıxdığını görürük. Bu fərqli olmağ vəziyyəti fərddə, dəyişiklik etmək istəyinin yaranmasına qatqı göstərən güclü bir təsirdir. Dəyişməyi müdafiə edən və fərqli olmağı məsləhət görən güc, var olanı qoruyan digər bir güc ilə qarşı qarşıya gəlir. Yeni və daha fərqli moda istiqamətlərinin həyata gəlməsi qaçınılmazdır. Dəbin var olabilməsi üçün yeniliyə ehtiyacı var. Başqa bir dildə desək moda adət-ənənə və ona qarşı qoyma istəyinin hüzünsüz savaşı meydanıdır. Fərd ilə cəmiyyətin qaçınılmaz gərginliyi dəbin ər meydanında həyat tapır. Burada fərdin özünü qrupdan ayrı tutmağ istəyi kimi, öz topluluğu içərisində xoşagəlməz görünməmə ehtiyacı da rol oynayır. Paralel bir yanaşma ilə baxdığımızda, moda-ənənələrə qarşı özünü yeniləyənin adıdır. Yeni qəbul edilmiş, vərdiş halını almış, qəribə, maraqlı, diqqət çəkici olanı, yəni necə olursa olsun fərqli olanı öz daxilində toplayan bir anlayışdır.

Daha bir ikinci tərif müəyyən bir müddət təsirli olan ictimai bəyənmə, bir şeyə qarşı göstərilən həddindən artıq düşkünlük. Bir digər tərifdə bu istiqamətdə

edilir, yəni asılılıq. Moda toxluq halının təsvir edilə bilməz təminsizliyidir. Bu doyumsuzluğ bir şəkildə həyatın içinə axır.

Sadəcə ictimai bəyəni deyil, həmçinin cəmiyyət daxilində qarşı durma və rədd etmə vəziyyətləri də dəb mühitini müəyyən edən ünsürlər arasındadır. Yeni bir əsrin içərisində olduğumuz bugünlərdə isə, sinəni göstərən libaslara, göbəklərin göz önünə çıxarılmasına, yaşlı nəslin gözü qarşısında daha cürətkar geyimlərə artıq heç kim fikir bildirmir. Bununla birlikdə, günümüzün sosial mühitinə nəzər yetirsək, 1916-cı ildə problem halına çevrilmiş bir çox vəziyyətin dövrümüzdə artıq yadırganmayan və cəmiyyət üçün heç bir şey ifadə etməyən hadisələr olduğunu görürük. Moda, dövrün ənənəsinin qarşı çıxdığını, zaman içərisində adət halına gətirə bilən yeganə anlayışlar arasında yer almağdadır.

Müxtəlif dövrlərdə, ayrı ayrı insanlar bir-birindən fərqli olaraq modaya baxmışlar və öz şəxsi fikirlərini ortaya qoymuşlar. Məsələn, dahi olaraq adlandırılacaq Leonardo da Vinçi “dəbin təməlinin insanın çılğın tərəfi olduğunu” dilə gətirmişdir. Da Vinçinin moda anlayışını izah edərkən istifadə etdiyi çılğın kəliməsinin mənasını bəlkə tam olaraq qavrama şansımız yoxdur, ancaq bu baxış açısını günümüzün şərtləri baxımından ələ alsaq, çılğınlığın ənənənin qarşısında durmağın yaratdığı özgüvən və fərqliliyin müxtəlifliyi olaraq tərif verməyimiz mümkündür. Cəmiyyət psixologiyasında hər nə qədər fərqli olanı kənarlaşdırmaq yer alsada gündəlik moda coğrafiyasında gəzən çılğın insanlara daima ehtiyacımız vardır. Geyimin hazır geyimə çevrilməsindən sonra və artıq öz bədənimizi təxmini rəqəmlər ilə təsvir etməyə başladığımız gündən etibarən, getdikcə geyimin cəmiyyətimizdən sürətlə uzaqlaşdığını görürük.

Daha səliqəli libas mövzusunun bir digər tərəfdən ələ aldığımızda geyimə təsir göstərən siyasi və ekonomik elementlərdə nəzər yetirmək lazım gəlir. Fərqli fikirlərlə dolu fərqlərin yaratdığı cəmiyyətlərin içərisində səliqəli geyimi yenə ancaq və ancaq öz statusunu və yerini yaratmış insanlarda görə bilərik. Yaşadığımız dünyada sadəcə ekonomik və siyasi çevrilmələrin, iqtidar, sinif əlaqələrinin modanın inkişafına təsir göstərdiyini demək bəzi nöqtəyi nəzərlərdən heç də kifayət etməz. Bir digər tərəfdən, ”moda” kəliməsi deyildikdə, hərəkət

bunun nə demək olduğunu başa düşsə belə, əsas məsələnin nə olduğunu heç kim söyləyə bilməz. Dəbi ələ alan bir çox əsərlərin böyük bir hissəsi geyimdən, hər şeydən öncə qadının libasından bəhs edir. Aralıqsız olaraq davamlı yeniləndikləri üçün həmişə canlı qalan bütöv bir peşəkar fəaliyyət, insan əlaqələri və şübhəsiz böyük maliyyə maraqları dünyasını da yaradan moda olmuşdur. Nə var ki dəb, qadının örtünməsi və ya soyunması ilə məhdudlaşdırıla bilməz. Daha doğrusu moda ictimai həyatın hər bir istiqamətinə qarışır. Yediklərimizdən tutmuş yaşadığımız əraziyə, avtomobillərdən dərmanlara, mahnılardan tətillərinə çatana qədər, bütün istehlak davranışları günümüzdə modanın imzasını daşıyır.

Bir kəlimənin, dilimizdəki qarşılıqlarından yola çıxaraq, moda faktını ələ alaraq fərqli fikirlərə toxunduğumuz bu bölümdə, dəbin tərifi etməyin imkansızlığından əlavə fikirlərin kifayətsiz qaldığı ilə qarşılaşırıq. Önəmli olan biz bu moda dünyası içərisində öz tərzimizi yaratmağı bacarmalıyıq. Və bu stilin öz vücumuzda istifadə olunacağını nəzərə almalı, onu, özümüzlə hörməti itirmədən istifadə etdiyimiz müddətcə moda hər daim həyatımızda fayda verən bir anlayış kimi mövcud olacaqdır. Bəzən bu yararlı anlayışın zaman içərisində ənənənin içərisinə daxil olduğunu, bəzən isə tam tərsini müşahidə edirik. Məsələn, Çində çox məşhur olaraq istifadə edilən keçə ayaqqabı geyimi bir yenilik olaraq başlamış, ama zaman keçdikcə ənənəyə çevrilmişdir. Bu ayaqqabıların səs çıxartmama xüsusiyyəti, ipək qurdların qorxub qaçmağlarına mane olmuş və beləliklə təmin etdiyi bu fayda nəticəsində qalıcı bir istifadə mühiti yaratmışdır. Ancaq bu geyim tərzinin yüksək rütbəli krallar, cəmiyyətin öndə gedənləri arasında geniş yayıldığını söyləmək doğru olmaz. Başqa bir nümunə isə, Normandiyalı əsgərlərin, bir inanca görə düşmənin özlərini saçlarından tutaraq asanlıqla ələ keçirtməklərini əngəlləmək üçün saçlarını heç vaxt uzatmamağlarıdır. Onlar saçları ilə birlikdə əsasən saqqallarını da qısa kəsdirdilər. Yəni hər hansı bir şeyin təmiz kommunal fayda verməsi və bu hərəkətə istiqamətlənən dövrün işləməsi bir baxıma onun moda çərçivəsi üçün girəcəyinin sübutu da ola bilməz.

1.2. XX əsr geyim xüsusiyyətləri

Bu dövrdə sosial siniflər arasındakı fərqlər azalmışdır. 1900-ci illərdə gündəlik həyatın hər sahəsində istifadə edilən və ictimai fəaliyyətlər üçün qarderoblar hazırlanmışdır. Bu dövrə qadınlar küçə paltarları palto, xəz, aksesuar kimi örtülmüş paltarlar, əlcəklər və şapkalardan istifadə edirdilər.

1903-cü ildə Fransız Houte Kutyor, Pol Puare Doucel və Vorth ilə gördüyü işlər nəticəsində öz moda evini yaratmışdır. Bu dövrdə paltarların bud hissəsinin bədənə tam oturmasına görə nazik alt paltarları istifadə edilməyə başlanmışdır.

1906-1907 illəri arasında əmək modelləri dar, boyları daha qısa və bel kəməri daha yüksək bir formada hazırlanmışdır. 1907-1908-ci illər arasında köynəklərin yaxaları yüksəlmiş, qollar tellərlə sərtləşdirilmişdir. İlk vaxtlarda uzun və dar olan qollar zaman içərisində bollaşmış və topuqlara manset əlavə edilmişdir. Bu dövrdə geniş şapkalər dəb olmuşdur.

1910-cü ildə V şəkilli yaxalar dəb olmağa başlamışdır. Mühafizəkarların qarşı gəlməsinə baxmayaraq getdikcə V şəkilli döşlərin açıqlığı aşağı doğru enmişdir.

Kişi geyimində şalvar modelləri daralmış və iki qat paça istifadə edilməyə başlanmışdır. Gecə üçün istifadə edilən pencəklərin arxa hissələri uzun ön hissələri qısa bir görünüş almışdır. Pencəklərin içinə köynək geyinərək kəpənək formalı qalstuk istifadə edilmişdir.

1918-ci illər arasında keçirilən I Dünya Müharibəsinin təsirləri dəbə əks olunmuş, uniforma tipli paltarlar geyinilməyə başlanmışdır. Qabarıq ətkəklərdən istifadə etməklə yanaşı, 1919-cü də dar əmək modası geniş yayılmışdır. Müharibə ilə birlikdə başlayan iqtisadi böhran paltarların modellərində də dəyişikliyə yol açmışdır. Məsələn, qat-qat paltar modelləri xərcli olmasına görə qısalmışdır. 1918-ci ildə tanqo həvəskarlığı, qadınların tanqo rəqs geyimləri geyinməsinə və dəbdə olmasını təmin etmişdir. Bu dövrdə mini paltarların altına ipək corab geyinmək, bantlarla bəzəkli papaq taxmaq dəb olmuşdur. Müharibə sonrasında siyasi və sosial bərabərlik ideyasının təsirləri qadın dəbindən kişi stilinə yönəlməyə başlamışdır.

Bunun nəticəsi olaraq diz uzunluğunda paltarlar və beldən bağlanan kəmərlərin köməyi ilə vücut xətləri gizlədilməyə çalışılmışdır.

1920-ci illərdə qadın geyiminin ən xarakterik xüsusiyyəti "kişi kimi qadın" tipinin genişlənməsi olmuşdur. Qadınların üzü kişiyyə oxşayan bir mənərə qazanarkən buna qarşı olaraq ətəklər qısalmış və qadınlığın simvolu olmağa davam etmişdir. 1920-ci ildən sonra Şanelin hazırladığı hörgülü pencəklər, jiletlər və ətəklər, saçaqlı paltarlar, dəvəquşu tükündən hazırlanmış papaqlar dəbdə olmuşdur. Bu dövrdə qadınlar daha elegant bir mənərə qazanmışlar Şanel ilk dəfə şalvar geyinərək qadınlar arasında şalvar modasının aparıcısı olmuşdur. İnsanların dənizə girmə ehtiyacı üçün dəniz geyimlərini gündəmə gətirmişdir. Zolaqlı paltarlar günün dəbi olmuşdur.

Kişi modasında isə İngilis geyim tərzii dəb olmuşdur. Günün müəyyən saatlarında müxtəlif geyimlər geyinən kişilər həyata ayaq uydurmaq adına bu dövrdə daha rahat və funksional geyimlər geyinməyə başlamışlar. Süni ipək və pambıq toxumalardan geyimlər hazırlanmışdır. Sərt köynəyə, döşləri yumşaq və açıq istifadə edilən yaxalıqlara çevrilmişdir.. Toxuma və hörgü jilet, köynək, istismarı genişlənməmişdir

1929-ci ildə bir rəqs kimi ortaya çıxan "Charleston" modası bütün dünyanı təsir etməyə başlayıb. Bu rəqlə birlikdə çıxan "Charleston" şalvarı diz qapaq hissəsi dar, dizdən ayağa doğru genişlənən bir modeldir.

1930-ci illərdə iqtisadi böhran geyimdə sadəliyi gətirmişdir. Dövrün dəbdə qadını yetkin, ölçülü, kişini isə atletik görünüşlü və daha mərdlik bir görünüş qazandırmışdır. Qadın paltarlarının boyları yavaş-yavaş uzanmağa başlamışdır. Gecə paltarlarında kürək dekoltesi artmışdır. Qısa saçlar əvəzinə uzun saçlar moda olmağa başlamışdır.

Kişi geyimlərində bədənin atletik görünməsi üçün geyimlərin çiyinlərinə vatka, ikiyanlı gödəkcələrin sinə qisimləri isə xüsusi yaxalıqlarla dəstəklənmişdir. Şalvar modelləri iki qat paçalı olmuşdur. 1930-cu illər də dəbə təsir edən amillərdən biri kino olmuşdur. "Qreta Garbo", "Gan Harlow" və "Marlene Dietrik" kimi film aktrissaların tərzləri dövrə təsir göstərmişdir. 1933-ci ildə Reno Lakoste,

timsah monogramlı qalın köynəklər istehsal edərək moda dünyasına daxil edilmişdir. 1934-ci ildə xəzli paltolar dəb olmuşdur. Palto yaxalarında kürk istifadəsi genişlənmişdir. Gecə paltarlarında çiyinlərdə olan detallar qollara sürülməyə başlayışdır.

1935-ci ildə neylon corab moda dünyasına daxil edilmişdir. 1939-cü ildə isə neylon coraba bənzərən perlon adlanan corab istifadə edilmişdir. 1935-1936-cü illər arasında hərbi görünüşündə qadın geyimləri dəb olmağa başlamışdır.

1937 və 1938-ci illərdə gecə paltarlarında yaxalar açılmağa başlamış altan korset ilə qaldırılaraq, sinələrinin yarısı bağlanmışdır. 1939-cü ildə müharibə şəraitinin olmasına görə kiçik uşaq paltarları, qısa ətəklər geyinilmişdir. Qadın və kişilər üçün isə paçaları bol, damalı şalvar və sviterlər dəb olmuşdur.

1940-cü illər İkinci Dünya Müharibəsi dövründə Avropa və Amerikanın müharibəyə qoşulduğu bu dövr darlıq, yoxsulluq illəri olmuşdur. Geyim İngiltərə və Amerikada bəzi məhdudiyyətləri gətirmişdir. Ən az parça, material və iş qüvvəsi tələb edəcək sadə və dəbdəbəsiz geyimlər istehsal olunmuşdur. Bu dövrdə diaqonal vatka çiyinlər, buda və belə oturan düz təbəqəli pencəklər, bürüncəklər dəb olmuşdur. Bütün bunlara baxmayaraq, yoxluq yaradıcılığı artırmış parçalardan, çarşablardan və Amerika parçasından idman pencəkləri, şortikləri hazırlanmışdır.

Müharibə dövründə ipək corab almayan qadınlar, çılpaq ayaqlarının arxasına xətt çəkərək ipək corab görüntüsü vermişlər. Paris Almanların işğalı altında olduğu üçün dəb mərkəzi olmağa bir müddət davam edə bilməmişdir. Ancaq bəzi modelyerlər işğal zamanı Parisdə qalmağı seçməklə müharibə əvvəli dövrdə olduğu kimi görkəmli Alman müştəriləri üçün məhdud kolleksiyalarını istehsal etməyə davam etmişlər Lakin material yoxluğundan dolayı ifadə azadlıqlarını böyük ölçüdə itirmişdilər. 1940-cı ildə Fransanın məğlub edilməsindən sonra Almanlar haute kutür sənayesini Berlin və ya Vyanaya daşımaq istəmişlər. Amerikalı xanım Lelong haute kutür modasının mərkəzi olan Parisə uzaq qaldığına görə öz modasını yaratmağa başlamışdır. İlk qaçqınların geyindiği tərzdə pambıqlı paltarlar, Meksika geyimində olan pambıqlı kofta və ətəklər Amerika hindularının

geyimlərindən ilham alan qotazlı dəri şalvar və jiletlər, kovboy şlyapaları, katerlər, kişilər üçün isə t-shirt, tikişli və dəlikli geyimlər geniş istifadə edilmişdir.

Kişilər arasında "xoruz pipiyi" modası yayılmağa başlamışdır. Bu modanın təsiri ilə şişirdilmiş formada geniş vatka çiyinlər, iri ipək dəsmal, dar ətkli şalvar və qalın dabanlı ayaqqabılar geyinməyə başlanmışdır. 1940-cı illərdə qadın modası korsetinin yaratdığı incə bel, qıf formalı ətklər və qarpız qollarla xarakterizə edilmişdir. Parça olaraq yumşaq, zolaqlı naxışlı ipək parçalardan istifadə edilmişdir. Gecə geyimlərinin yaxalıqları, çiyinləri açıqda qoyacaq dərəcədə açıq buraxılırdı. Paltarların ətəyi çox geniş olub altına rəngarəng və zolaqlı bir çox ətk geyinmişlər.

1948-1949-cü illərdən sonra qadınların geyimləri daha yumşaq və dişi bir görünüş qazanmışdır. Paris yenidən moda mərkəzi olarkən, İngiltərə və Amerikada öz moda sənayelərini quraraq sürətlə inkişaf etdirməyə başlamışdı.

1950-ci illərdə müharibə boyu yaranan məhdud və mühafizəkar janr, müharibə sonrası, qadın bədəni və gözəlliyini əks etdirən New Look adlanan axın baş verir. Dizaynerlər; "Lüks və şişirdilmiş geyimlərlə müharibə zamanı gətirilən məhdudiyyətləri kompensasiya etmişlər". Qadınların geyim seçimlərində təsirli olan sosial siniflərin təsiri azalıb, 1950-ci illərdə Amerikada Graserlərin və Rokçuların geyindikləri dəri pencək və şalvarlar dəbdə olmuşdur. 1950-ci illərin sonlarında qızlar tərəfindən geyinilən dairə klyoş ətklər fəal bir görkəm qazandırmışdır. Bununla yanaşı, ətklər, ütü tələb etməyən köynəklər, qələm ətklər qadınların geyimləri arasında yer almışdır. Bu dövrdə neylon, toxunmuş təbii ip kimi sintetik parçaların yerini yun parçalar almışdır.

1953-1954-cü illər arasında geyimlərin altına qat qat jüponlar geyinilmişdir. 1955-1957-ci illər arasında şalvarlar, dar baldır səviyyəsində və kəsik bir görünüş qazanmışdır

1960-cı illərdə azadlıq kimi anlayışların sorğu-sual olunması, sosial və siyasi məsələlərdəki inqilablar bu dövrün dəbinə təsir etmişdir. Vyetnam müharibəsinə qarşı olan etirazlar nəticəsində inkişaf edən və o dövrün gənc kütləsi tərəfindən yaradılan "Hippi-Look" kimi dəb gündəmə gəlmişdir. Müasir dünyanın

dəyərlərini rədd edən hippy, uzun saç və əl işi geyimləri dünyada populyar hala gəlmişdir. Hazır geyimin yüksəlişə keçdiyi bu dövrdə, Parisdəki kutuyor dəbinə duyulan maraq azalmağa başlamışdır.

1960-cı illərdə gənc nəsil dəbdə həlledici rol oynamışdır. Dəb gəncləri hədəf seçməkdə və elit sinifə müraciət etmə xüsusiyyətini itirməyə başlamışdır. Azadlıq anlayışı gənclər arasında əhəmiyyət qazanan bir ideologiya olmağa başlamışdır. Tələbə hərəkatları dəbə də əks olunmuş, hippie look adı verilən yeni bir trend ortaya çıxmışdır. Üst üstünə taxılan boyunbağılar, aksesuarlar, jan şalvarlar və çiçək naxışlı geyimlər geyinirdilər. Sülhsevərliyi və təbiətə yaxınlığı əks etdirən bu yeni mənzərə anti-moda axını kimi səciyyələndirilmiş və bütün dünyanı təsiri altına almışdır

Hippy görünüşü sistemə qarşı hərəkatın işarələrindən ibarət idi. Hippilər bütün dəb geyim tərzlərini rədd edərək, üçüncü dünya ölkələrinin əzilmiş xalqların, qaraçıların geyimlərindən parçaları birləşdirmişdilər. Qızlar və oğlanlar saçlarını uzadıb sərbəst buraxırlar. Başlarına bandana, dəniz qulduru şərfi taxırdılar. Kişilər uzun saqqalları ilə keçmiş zaman insanlarını xatırladırdılar. Naxışlı əfqan quzusu qabanlar, jiletlər, əl hörgüsü, paltarlar, güllü uzun ətəklərlərdən imtina edirdilər.

1960-cı illər də İngiltərə dəbdə mühüm rol oynayır. İkinci əl geyim modası ilk dəfə burada doğmuşdur. Futuristik dəb daha çox fransız stilistlər tərəfindən mənimsənilib "Rok and Roll" cərəyanının simvolu halına gəlmişdir. Modelyerin parlaq və rəngli geyimləri dəbə təsir göstərmişdir. Çiçək naxışlı köynəklər, dar şalvarlar, sviterlər, simvol formalı geyimlər bu dövrün geyimləri olub, qadınlar şəkilsiz sviterlər, dizə qədər qara corablar, dar paltarlar geyinməyə başlamış, kişilər isə qalın parçadan böyük palto geyinmiş, saç və saqqallarını uzatmışlar.

1965-cı illərin sonlarına doğru qısalmağa başlayan ətək boyları 1960-cı illər də bud səviyyəsinə çıxmışdır. Ətək boyları elastik bintlə arasındakı açıqlığı bağlanmayacaq qədər qısalanda, qısa corab istifadə edilməyə başlanmışdır. Bu dövrdə kişilər, cins şalvar və ayaqlarına səndəl geyinmişlər. Saçlarını uzadıblar və saqqal buraxmışlar. Əyinlərinə qalın parçalardan geniş şalvarlar geyinərək

üsyankar bir görüntü qazanmışlar. Qalstukları böyümüş daha rəngli və naxışlı bir şəkil almışdır.

1965-ci ildə həndəsi formada, optik illüziya məqsədi güdən “Pop-Art” modası bütün Avropada təsirini göstərmişdir. Xüsusən ağ-qara, ziddiyyəti və həndəsi naxışlardan istifadə edilmiş, parça naxışları geyimi örtəcək ölçüdə hazırlanmışdır. Bu dövrdə əl hörgüsü və krujeva tikilmiş paltarlar dəbdə olmuşdur. Pambıqlı pərdələri boyayaraq paltar halına gətirmişlər. 1960-cı illərdə Mari Quand tərəfindən ortaya çıxarılan mini ətək modası, adət və ənənələrinə bağlı əvvəllər çox reaksiya görməsinə baxmayaraq cəmiyyət tərəfindən mənimsənilib. 1960-ci ildə başlayan mini ətək dəbi 1966-cı ildə “maksı” adlanan ətək dəbinə çevrilib.

1970-cı ildə ortaya çıxan punk hərəkatı, 1976-1978 illər arasında təsirli olmuşdur. Parlaq rəngli saç stilləri, metal barmaqlıqlı ayaqqabıları, qara dəri pencəkləri, şişirdilmiş makiyajları fərqli bir mənzərə nümayiş etdirmişlər. Gecə geyimlərində; yapon qollu, dərin dekolteli paltar, maksı ətəklər, üzük çəkilmiş jiletlər, şalvarlar, ipək şalvar-tunik kostyumlar olmuşdur.

1980-cı ildə aerobika kimi idman növlərin populyarlaşması su keçirməz parçaları və bədəni sıx örtən geyimləri dəb halına gətirmişdir. Qadınların iş dünyasında daha çox yer almaları özünə əmin bir duruşu əks etdirən və çiyinlərdə istifadə edilən böyük vatka da bu illərdə çox istifadə edilmişdir.

1.3. XX əsrdə modaya təsir edən amillər. Moda mühiti

Moda, dəyişikliyə ehtiyac olan və cəmiyyət həyatına daxil olan müvəqqəti yenilikdir. Moda; özünü ənənəyə qarşı yeniləşdirmə adıdır. Başqa sözlə desək moda insanların dəyişiklik axtarışı, yeni formalar ortaya qoyma cəhdi və arzu etdikləri şəkildə özlərinə yaraşanı yaratmaları şəklində də ifadə edilir.

Moda aləmində geyimə psixoloji amillər təsir göstərir. Qısa ətəyin geyinilməsi böyüklərin etirazlarına səbəb olmuşdur. Əvvəllər gənc nəsilin nümayəndələri qısa ətək geyinirdilər. Zaman keçdikcə isə yuxarı yaş həddinə də olan qadınlarda qısa ətəyin istifadəsinə başladılar. Qədim dövrlərdə qadınlar kişilərdən fərqlənmək və örtünmək zəruriyyətindən hicabdan istifadə edirdilər. Həmçinin indiki dövrdə də hicab geyinilir.

Modanın təməlini təşkil edən iqtisadi amildən biri də parçadır ki, bu da xammal məhsulu hesab edilir. Parça məmulatlarından təbii olanlar ipək, yun, kətan, pambıq və s. qeyd etmək lazımdır. Bu məhsullar yeni çağın texnologiyası ilə hazırlanır. Kimyəvi şəkildə hazırlanan bu xammal bir çox səbəblərdən də zərbəyə məruz qalır. Heyvandarlıqda quraqlıq şəraitində qoyunların tələf olması bunun bariz nümunəsi kimi qəbul etmək olar. Ölkələrarası yoxluq və bolluq dəbə, modaya təsir göstərmişdir. Qıtlıq dövrlərində və müharibə şəraitində qısa ətəklərin istifadəsi təəccüb yaratmırdı. Lakin ölkədə sülh və bolluq zamanlarında göstərişli, təmtəraqlı, bahalı geyimlərdən istifadə edilirdi.

Moda qısa müddətli yeniliklərdən ibarət olan və insanın həyat tərzi baxımından özünü ifadə etməyə yarayan ictimai bir faktdır. Moda güman edildiyi kimi insanın yalnız bədəni deyil, eyni zamanda düşüncə və davranışları, sahib olduğu bilik və meydana gətirdiyi əsərləri ilə bağlı bir anlayışdır. Moda istehlakçı sənayesinin inkişafı ilə canlanmış bir davranış modelidir. Dəbə uymaq, həm ictimai şəxsiyyəti təsdiq edən, bütövün tərkibində olmağı və onun bir parçasını yaratmağa təsdiqləyən göstəricidir. Həmçinin də fərdi başqalarından ayırd etməyi təmin edən ictimai bir faktdır. Bununla yanaşı, sosial siniflərə bölünmüş bir cəmiyyətdə elitaların, daha alt siniflər tərəfindən təqlid edilir edilməz izlədikləri

dəbi tərək etmələri vəziyyəti, modanın sadə deyil olduqca mürəkkəb bir fakt olduğunu göstərir.

XX əsrin moda tarixindəki önəmli hadisələrdən biri olan Birinci Dünya Müharibəsi ilə birlikdə qadınlar daha sıxlıqla evlərindən çıxaraq fabriklərdə, dəmiryollarında, xəstəxanalarda aktiv olaraq işləməyə başlamışlar. Bu böyük müharibə ilə birlikdə qadınlar sözün əsl mənasında küçələrə tökülmüşlər və geyimlərində getdikcə rahatlaşmışdır. XIX əsrdə sıx şəkildə həyatı çətinləşdirən korsetləri çıxardılmış, saçlar kəsilmiş, geyimlərdəki bütün romantik kəsimlər və qadına xas qıvrımlar atılmış, əmək boyları qısalmışdır. Qadın geyimində androgen görüntü yəni, həm qadına həm kişiyyə xas xüsusiyyətlərdən ibarət görüntü hakim olmuşdur. Əsrlər boyunca qadın modasında klassik geyim şəklində təyin edilən və rəsmi təşkilatlarda uyğun qadın geyimi olaraq nəzərdə tutulan pencək və əmək yayılmağa başlamışdır.

XX əsr iki böyük müharibə görməsinə baxmayaraq yeni texnologiyaların inkişafı, yeni fikirlərin yarandığı və insanlığın pozitivizm ilə artan dəyərlərinin səhnə aldığı bir əsr olmuşdur. Bu əsrin başlarında sənət üçün deyil, cəmiyyət üçündür yanaşması mövcud idi. Mexaniklaşmağa qarşı çıxan bir sıra sənətçilər hisslərindən yola çıxaraq, fiziki olmayan bir kainat xəyal etdilər. Ənənələr və qanunlar sorgulanmağa başlandı. Bu yaşanan mühit, geyim sahəsində öz əks-sədələrini tapırdı. XX əsrin əvvəllərində meydana çıxan müasir sənət istiqamətləri ilə moda arasındakı əlaqə olduqca önəmli idi. Bu istiqamətlərdən Kubizm, Futurizm və Konstruktivizm dəb ilə birbaşa əlaqə içərisində olmuşdur. Kubist sənətçilər necə ki, kətanın düzlüyünə istiqamətlənmiş və ətraf mühitin bir-bir təmsilindən, təbiətdəki geometrik formaların araşdırılmasına meyl etmişlərsə, bu dövrdə meydana çıxan geyim dizaynlarında da həcmli libaslardan bəzəksiz, parçanın sadəcə səth kimi istifadə edildiyi, insan bədəninin geometrik parçalarla örtüldüyü dizaynlar meydana çıxmağa başladı. Sürrealist sənətçilər məşq etmək manikənlərini və geyimləri bir sənət mühiti olaraq istifadə etmişlər, xüsusilə moda dizayneri Elsa Skiaperelli sürrealistliyin prinsiplərini bir-bir öz əsərlərinə tətbiq etmişdir. Salvador Dali ilə birlikdə fikir yürüdərək hazırlayıb Skiaperelli tərəfindən

tikilən bir neçə libas və bir şlyapa mövcuddur. Futurizm və Konstruktivizm axını içərisində yer alan sənətkarlar bir cəmiyyəti yenidən inşa etməyə çalışmışlar, bu səbəblə yeni geyim təklifləri irəli sürmüşlər.

Modanın ən böyük xüsusiyyəti, dəyişkən olmasıdır. Bu dəyişiklik; Dəb, köhnəlmiş, son dəb, dəbdən kimi sözlərlə bildirilir. Dəyişiklik müəyyən fasilələrlə yenilənir, dövrə dövrə bir-birini izləyir (dar paltardan sonra bol ətək, qısa müddətdən sonra uzun, yenidən qısa və s.). Dəb mövsümlərə görə də dəyişir. Yaz modası, qış dəbi həmçinin iqlim, təbiət, iqtisadi şərtlər, müharibə-qıtlıq kimi xarici amillər də bu dəyişiklikdə rol oynayır

Moda sosial qrup üzvlərinin böyük əksəriyyəti tərəfindən müvəqqəti olaraq mənimsənmiş, zamana və vəziyyətə görə sosial cəhətdən əlverişli hesab edən bir davranış tərzini kimi təsvir olunur. Dəb insanların dəyişkənlər axtarmaq və yeni formaları ortaya qoymaqdan ibarətdir. İnsanların dəyişiklik ehtiyacı müəyyən bir qrupun görünüşünə ayaq uydurmaq üçün aparılır. Moda cəmiyyət həyatına girən müvəqqəti bir yenilik, bir zaman kəsiyinin ifadəsidir. Dizayn isə gözə ilk çarpan vizual görüntünün beyində qoyduğu təsirdir. Məhsulu satın alan şəxs daha sonra məhsulla bağlı digər texniki detallara baxır. Bu məhsulda vizual və estetik olaraq dizayn elementlərinin həmçinin prinsiplərinin yerində istifadə edilməsi ilə mümkün olur. Dizayner, əməkdaşlıq və vasvası estetik və vizual elementləri istifadə edərək hazırladığı kolleksiyasını texniki qrup ilə başa çatdırır.

BÖLMƏ II. GEYİMİN ESTETİK FUNKSİYALARI

2.1. Geyimin formaları və ölçüləri

Bildiyimiz kimi moda tarixi geyinmənin tarixidir. Geyinmənin ən əsas elementi olan paltar isə moda olan bir stilin ən qabarıq faktoru olaraq özünü göstərir. Bunun əsası isə dəbin hər mövsüm dəyişən paltar dəbləri ilə əlaqədar olması və ölçülməsindən irəli gəlir.

Geyimlər digər məhsullar kimi sabit olmayıb davamlı bir dəyişmə xüsusiyyətinə malikdirlər. Bu dəyişiklikdə, moda anlayışı ön plana çıxır. Dəb məhsulu cəmiyyətin görkəmli şəxslərinə yönəldilmiş sosial vəziyyətlərini tanımalarına və özlərini ifadə etmələrinə yarayan müvəqqəti bir davranış nümayiş etdirir.

İnsan orqanizminin quruluşu, bu günə qədər müxtəlif elm sahələri tərəfindən müxtəlif aspektlərdən ələ alınaraq tədqiq edilmişdir. Bu strukturun normal sərhədlərini axtarışı insanın varlığı ilə demək olar ki, başlamışdır. Mağaraya rəsm edən ilk insanlar, daha sonra rəssamlar və heykəltəraşların əsərləri ilə o günün insan quruluşunun sistemli təhlilini apararaq fiziki xüsusiyyətlərini əks etdirmişlər. Bədən növləri arasındakı fərqlərlə yanaşı, bədən hissələrinin nisbətərində də dəyişikliklər müəyyən edilmişdir.

Geyimin bədənə uyğunluğu, funksionallığı və sərbəst hərəkət etmə bacarığı antropometrik ölçmələrdən istifadə edərək qəlibləri hazırlamaqla əldə edilə bilər. İnsanlar müxtəlif tip və xüsusiyyətdə yaradılmışlar. Bu xüsusiyyətlərə görə insan orqanizm tipləri əsas qruplara ayrılırlar. Uzun, incə, dar, sinə qəfəsli tiplər "Astenik", geniş çiyinli, şişkin sinə qəfəsli, əzələli və üçbucaq tiplər "Atletik", və geniş döş qəfəsli, qısa boylu, aşağı quruluşlu tiplər isə bu "Əyləncə" tiplər kimi adlandırılır. Bu əsas qruplardan başqa, ayrı-ayrı bədən xüsusiyyətlərini daşıyanlar və bədəninə struktur dəyişiklikləri olanlar vardır.

Moda dizaynı etmək üçün anatomiya və əzələlərin skelet quruluşuna necə bağlı olduğunu və hərəkəti necə nail olduqlarını bilmək lazımdır. Bunlar bir parçanın necə uyğunluq təşkil edəcəyini, bədəndə uyğun və ya fərqli bir şəkildə necə

davranacağını təyin edən əsas funksiyalardır. İnsan bədəninin fiziki strukturu bir vertikal oxla simmetrikdir. Əvvəl hərəkət halında öndən və yandan baxdıqda üçbucaq bir siluetin mərkəzini yaradır. Gündəlik həyatda insan vücudu çox fərqli hərəkətlərdə görünür həmçinin qəbul edilir. Lakin bədənə gözəlləşməsində əsas diqqət bədənə üst hissəsi və üzüdür. Vücudun vizual və estetik görünüşü ilə eyni əhəmiyyət kəsb edən başqa bir şey də hərəkət və davranışdır. Dizaynerlər, moda stilistləri və dəb fotoqrafları tez-tez ilham mənbəyi kimi ya da öz ideallarının təmsili olaraq bir model, ya da şəxsiyyət müəyyən edirlər. Dizaynın insan orqanizmi ilə qarşılıqlı təsirinin, hərəkət halında necə olduğunu görmək üçün paltarın geyilməsi lazımdır. Parça geyinildiyində yerdə dayandığı kimi dayanmır, fərqli görüntü və hərəkət bəxş edə bilər.

Bir moda dizaynerinin, dizayn edilən bədənə formasına görə qərarlar verməsi lazımdır. Layihədə hansı xüsusiyyətlər vurğulanacaq, hansıları azaldılacaq qərar verilməlidir. Parçaların formasının necə olduğu, bədənə necə bürüdüüyü qiymətləndirilməlidir. Parçanın orqanizmi bürüməsi də bədən formasına uyğun iki ölçülü hissələrin birləşməsi baş verir. İki ölçülü hissələr müəyyən üsul və meyarlar əsasında hazırlanan qəlib hissələridir.

İnsanların geyimindəki doğru seçimi, cəmiyyət içindəki yerini müəyyənləşdirməkdə davranışları qədər təsirli olduğu düşünülə bilər. Geyim seçiminə təsir edən amillər.

- Cinsiyət: Fərdin qız və ya oğlan olması geyim seçimində mühüm amildir.
- Yaş: Körpə, uşaq, gənc geyimləri, yetkin, orta yaş və yaşlı insanların geyim tərzini bir-birindən fərqlidir.
- Status: Geyimlərin qoyulacağı mühitə görə cəmiyyətin qəbul etdiyi şəkildə və ya işçi mühitinə uyğun geyinmək şəxslər üçün sosial məsuliyyətdir.
- Sosial həyat: Evdə daha rahat paltarlar istifadə edilərkən, xüsusi bayramlarda ,toyda daha çox xüsusi geyimlər üstünlük təşkil edir.
- Mövsüm: mövsümi xüsusiyyətlərə görə fərqli geyim ehtiyacları yaranır. Məsələn qışda çəkilmiş çəkmələrə yazda üstünlük verilmir.

- Zövq: İnsanların fərqli geyin tərzini, zövqü və xətti var. Birinin bəyəndiyi bir geyimi, bir başqası bəyənməyə bilər.

- Moda: Xüsusilə moda tendensiyaları kütləvi istehsal paltarlarına forma verməklə, daha əvvəl geyinilməyi düşünməyən köhnə geyimlər göz vərdisi ilə böyük kütlələr tərəfindən qəbul edilir.

Moda dizaynı istifadəçinin iqtisadi, sosial strukturuna müvafiq olaraq paltarlar üzrə bir sıra tədqiqat və inkişaf işləri ilə iki, üç ölçüdə tərtib edilmişdir. Model təsvirləri hazırlamaq və bu təsvirləri ikiölçülü hala çevirmək; qəliblərin parçaya tətbiq olunması, sınaq, tikiş işləri və üç ölçülü dizayn bu sahədə yaradıcılığın inkişafına və orijinal modellərin yaranmasına imkan yaratmaq baxımından vacibdir.

Moda dizaynının elementləri siluet, xətt, rəng, toxuma, biçim və formadır. Moda dizaynının prinsipləri harmoniya, balans, ritm və vurğudur. Moda dizaynında məhsulun inkişafı prosesi, parça araşdırma mərhələləri, rəng tədqiqatları, model tədqiqatları, aksesuar tədqiqatları, model dizaynı və ölçmə forması mərhələlərindən gəlir.

Hazır geyim istehsalı bir geyimin dizaynından müştəriyə çatdırılmasına qədər müxtəlif istehsal mərhələlərini əhatə edir. Bu mərhələlər model dizaynı, kəsmə, tikiş, ütüləmə, qablaşdırma, saxlama və sertifikat kimi təsnif edilə bilər. Bu gün bu mərhələlərin hər birində istifadə edilən fərqli texnologiyalar həm istehsalın sürətini, həm də keyfiyyətini artırır. Kompüter dəstəklili dizayn; Bir dizaynın yaradılması, düzəldilməsi, yaxşılaşdırılması, həlli və təqdim edilməsi üçün kompüter imkanlarının istifadə edilməsidir. Geyimdə kompüterli dizayn proqramlarında model yaratmaq və model dizaynı, planı hazırlamaq kimi hazır geyim sektorunun istehsal mərhələlərində istifadə edilir. Son illərdə dizaynı təmin edən proqrama virtual məşq və defile təşkil etməyə yarayan komponentlər əlavə olunur.

Dərzi hazır geyim istehsalında cəmiyyətin istəklərinə, firmanın qiymət siyasətinə uyğun olaraq növbəti mövsümün dəbdə olacaq cizgilərini və dəb inkişaflarını da təxmin etmək məcburiyyətindədir. Dizayner məmulat

hazırlayarkən cəmiyyətin sosial, mədəni, texnoloji iqtisadi və estetik dəyərlərini də göz önünə alaraq məhsulunu meydana gətirir. Cəmiyyətin bu gözləntilərini özünə görə şərh etməkdə, beynəlxalq dəb mərkəzlərinin müəyyən etdiyi dəb meyllərini də moda işlərinə mənbə olaraq alır.

Kütləvi dövriyyə ilə hazırlanmış məhsulun qiyməti şəxsi sifarişlə hazırlanan geyimin qiymətindən bir qədər baha olur və bir qədər fərqlənir. Bu fərqlilik onu göstərir ki, libas zahiri görünüş baxımından orijinaldır, fərdin bədən quruluşunun qüsurlarını örtür və fiqurda yaxşı durur.

Paltarların dizaynında formalaşma aşağıdakı prinsiplərə uyğun həyata keçirilir.

- İnsan həyatı ilə geyim əlaqəsi qurmaq;
- Əlaqəni bilmək və məhsula çevirmə;
- Geyim istehsalına yönələn bacarığı transfer etmə, məhsulun ortaya çıxması;
- Layihə ilə bitmiş məhsulu qanunla müəyyənləşdirmə.

Bir dizaynın elementləri aşağıdakılardır:

1. Xətt
2. Ton
3. Rəng
4. Toxu
5. Forma
6. Ölçü
7. İstiqamət

- Xətt: Düz və ya əyri, davamlı kəsilməmiş və ya kəskin xüsusiyyətlərə malik ola bilər. Xətlərin xarakterindən və ya mövqeyindən asılı olaraq, bəzi mesajlar çatdırara bilər. Şaquli xətt: Hörmət, Üfüqi xətt: Durgunluq, Qıvrım xətt: Qələbə.

- Ton: Tonlar adətən vizual obrazının təkrar istehsal texnikası ilə tanınması yolu ilə əldə edilir. Ton və xətt planda kontrastlıq yəni ziddiyyət təşkil edən elementlərdir.

- Rəng: Bir çox emosiyaların izləyicidə oyanması mümkündür. İsti rənglər stimullaşdırır, soyuq rənglər rahatlaşdırıcı təsir göstərir.

- Toxu: Bir səth üzərində təkrarlara əsaslanan formal bir nizam olursa orada bir toxumanın varlığından söz edilə bilər.

Forma: Bir çox xəttin bir arada olması, tək bir xətt içərisində çevrilmə və qıvrımlar ilə müxtəlif tonların yaratdığı səthlər, bir dizaynda forma yaradan faktorlardır.

Ölçü: Dizayn həmişə müxtəlif və xüsusi ölçüləri olan vizual elementlərin birləşməsidir.

İstiqamət: Bir dizayn üzərindəki xətlər və nöqtələr müxtəlif nöqtələrə yönələrək bir hərəkət əmələ gətirirlər. Dizayner bu hərəkəti təsir istiqamətinə yönəltməyə məcburdur.

Geyim tərzləri ilə insanlar hansı peşəyə sahib olduqlarını və ya hansı qrupa daxil olduqlarını göstərirlər. Bu sayədə geyim tərzləri olduqları qrupun normalarına uyğunluq təmin edirlər və özlərini bir qrupun üzvü kimi görürlər

Orqanizmə uyğun, rəngi, naxışı, aksesuarı seçmək üçün bədən xüsusiyyətinin və bədən tipinin bilinməsi lazımdır. Parça, model və rəng seçərkən bədənə gözəl bölgələrinə diqqət yetirməli, qüsurlu tərəfləri gizlənməlidir.

2.2. Geyim kompozisiyasında estetik və üslub

Geyimin insan həyatında böyük rolu vardır. İnsanlar özlərini mühitin pis təsirlərindən, bədənin digər yerlərini örtmək üçün geyimə ehtiyac duyurdular. Lakin sonradan geyindikləri paltarın estetik xüsusiyyəti barədə düşünməyə başladılar.

İnsanlar geyimləri ilə öz dünyagörüşlərini, xarakterlərini hansı mədəniyyətə mənsub olduqlarını, düşüncələrini bildirməyə çalışmışlar. Necə deyərlər “İnsanı ağılına görə yola salarlar, geyiminə görə qarşılayarlar”. Əsasən bu fikirlə daim razılaşımaq düzgün deyil. Çünki geyim bildiyimiz kimi insanın daxilini xarakterizə etmir. Libas bəzən insanlara narahatlıq yaratsa da xarici formasının qalmasına önəm verilməlidir.

Keçmişdə olduğu kimi bu dövrdə də gənc kadrlar öz geyim tərzləri ilə fərqlənməyə can atırdılar. Bildiyimiz kimi üslubun olması əsas faktorlardan biridir. Üslubların inkişafı əsasən geyimdə çoxvariantlılığın əldə olunması və müasir obrazlı olmasına təkan verir. Qədimdə müxtəlif üslublar olmuşdur. Lakin hal-hazırda dörd üslubdur ki, dünya üzrə aktualdır. Müasir dövrümüzdəki geyimlər bir üslubda yox bir neçə üslubun qarışığından əmələ gəlmişdir.

Geyim dizaynında dizayner; məlumatı, təcrübəni səhv etmə qorxusunu düşünmədən istifadə etdiyi zaman uğurlu olur. Qürur, qorxu və qısqanclıq dizaynerinin yaradıcı olmasını əngəlləyir. Ağıllı, cəsarətli olmaq, daima axtarmaq, tənqid edilməkdən qorxmamaq, ənənələri pozmaqdan, dəyişiklik təklif etməkdən, vərdislərin rahatlığını itirməsindən heç vaxt qorxmayan dizayner işindədə uğurlu olur.

Geyimdə estetik elementlərdən biri də üslubdur. Bildiyimiz kimi dəb üslubla bağlıdır. Lakin dəb hər zaman dəyişər, üslub isə möhkəmlilə səciyyəvidir.

XX əsrin məşhur dizayneri Koko Şanel demişdir; “Üslub qalıcı dəb isə gəldi gedərdi”. XX əsrdən etibarə dövrümüzdə dörd üslub mövcud olmur. Romantik, klassik, folklor, idman.

Müasir geyimdə hər üslubun özünə aid xüsusiyyətləri vardır.

Klassik üslub XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində yaranmağa başlayır. Bu üslubda əsasən ingilis kişi geyiminin göstərişləri səciyyəvidir. Həmçinin klassik üslubun vətəni İngiltərədir. Ona görə də bunu “ingilis üslubu” adını qoymuşlar.

Klassik üslub hər bir insanın qarderobunda tapılan əsas baş geyimdir. Bu üslub sadəliyi, zərifliyi ilə digər üslublardan fərqlənir. Əsasən keyfiyyətlə işlənməsi ilə klassik üslub öz reallığını itirmir və dəbdə köhnəlmir. Buna aid olan nümunələr eteklər, qadınlar üçün kişi tipli şalvarlar, pencəkləri göstərmək olar. Klassik üslubda geyimləri tamamlayan aksesuarlardan da istifadə edilir. Buna misal olaraq qalstuk, sancak, şərf və s. qeyd etmək olar. Geyimdə olan bu üslub növü fərdin işlək şəraitini, ciddiliyini tərənnüm edir. Daha çox təntənəli mərasimlərdə, işgüzar görüşlərdə geyinilir.

Müasir dövrün ən geniş yayılmış sadə üslublardan biri də idman üslubudur ki, hər bir kəsin qarderobunda asanlıqla tapılır. Komfortluğu, rahatlığı təmin edən bu üslub növü sərbəst və fəal hərəkət üçün asant, elastik materiallardan biçilir.

İdman üslubu da klassik kimi XIX əsrin axırlarında idmanla məşqul olmaq üçün konkret geyimlər hazırlanarkən formalaşmağa başladı.

Qeyd etmək lazımdır ki, idman üslubu deyildikdə digər idman növləri ilə çalışan idmançı yəni məşq geyimləri nəzərdə tutulmur. İndiki dövrdə söhbət məişət tərzində olan geyimdən gedir. Həmçinin idman üslublu geyimin hazırlanmasında müxtəlif növ gigiyenik olan hava keçirən parçalardan istifadə olunur ki, bunlar da öz növbəsində dayanıqlı və möhkəm olurlar. Adətən kətdən bəzən ipəkdən və qarışıq liflərdən hazırlanır. Bildiyimiz kimi idman üslubu rahat adlandırıldığından belə geyimlərdə müxtəlif qayış, cib, toqqa, klapan və s. məmulatlar yer alır.

Fantaziya deyilən bir üslubda vardır ki, romantik üslub adlandırılır. Romantik üslublu libas tarixi geyimə əslənən biçimi, obrazlılığı, dekorativliyi ifadə edir.

Bu üslubda geyim forması müxtəlifdir. Bədəndə yığcam d. ura, ehmalca sallana və həcimli formada ola bilər. Romantik üslublu geyimlərin hazırlanması müxtəlif növ parçalardan istifadə olunur. Aid olan parçalar ipək, kapron, zərxara, vizkoz, və s. axarlı, yumşaq, yüngül, yarım şəffaf parçalardır.

Geyimin adı çəkilən üslubunda olan libaslar müxtəlif bəzəy və dekorativ materiallarla hazırlanır. Misal olaraq bağlar, jabo, büzmələr, tikmələr, krujevalar göstərmək olar.

Bu üslubda qadın zərifliyinin incəliyini tərənnüm edir. Həmçinin belə geyimi tən-tənə, məclis, bayramlarda geyinmək münasibdir. Romantik üslubda aksesuarlardan da istifadə edilir ki, şərf, əlcək, bjuteriyalar və s. bu geyimlə yanaşı qadın davranışlarını, görünüşünü dəyişdirir. Həmçinin insanda xos əhval-ruhiyyə bəxş edir.

2.3. Geyimin fərdiliyi və koloristikası

Geyimlər, insanların özlərini müxtəlif rənglərlə ifadə etmələrini təmin edir. Rəng geyimdə mühüm amildir və geyimlərdə istifadə edilən rənglər şəxsiyyətin bir növ ifadəsidir. Geyim üçün seçilən rənglər, insanın zövqünü, rəng həllindəki bilik və bacarığını və özünə olan inamını göstərir. Bədənimiz tərəfindən xərclənən enerji, tarazlıq və uyğunluq içində yaşamağımızı təmin edəcəyi üçün, geyimdə üstünlük veriləcək rənglərin diqqətli seçilməsini tələb edilir.

Geyim yaradıcılıq əsəridir. Ahəngdarlıq və geyim bir-biri ilə sıx əlaqədirlər. Geyimin əsas estetik analizlərindən biri də fərdin uyğun cəhətlərinin aşkar etmək, yəni rəngin seçimidir. İnsana hansı rəngin yaraşır yaraşmadığını bilmədən öncə onun şəxsi rəngini qeyd etmək lazımdır. Əsasən insan məxsus olan soyuq və isti rənglərə aiddir. Adətən qarabuğdayı insanlara isti, sarışınlara isə soyuq tonlu, saç ilə kontrastda olan rənglər daha çox yaraşır.

Geyimdən anlayışı olan insan gözləri, saçları, dəri rənginə yaralı, əlverişli olan çaları seçir. Mükəmməl dəriyə sahib olan insanlar dərilərinə uyğun rəngin tapılması üçün vahid bir qayda vardır. Ancaq rəng seçimi hər bir fərd üçün ayrı seçilir. Buna səbəb dəri effektinin və rəng çalarlarının çox olmasıdır.

Geyimdə rəngin aşkar edilməsində həmçinin fərdin saç çalarları da önəm daşıyır. Ağ rəngi bej rəngə nisbətən açıq çalarlı xanımlarda daha yaxşı görünüş bəxş edir. Həmçinin geyimin seçilməsində dəri rənginin vacib olduğunu düşünsək bu bir qədər göz rənginə də aiddir. Göz rənginə uyğun geyim seçmək mümkündür. Bu gözün açıq və tünd olmasından aşıdır. Əsasən qəhvəyi rəngli gözlər açıq çalarlı libasda yaxşı əks olunur.

İnsanın qaməti də rəngin mümkünlüyünə təsir edir. Rəng tonunun seçilməsində əsasən bədənin mənfi cəhətləri kök, arıq və ya boyu kiçik olanlar spesifik fikir verməlidirlər. Soyuq və tünd çalarlar bədən fiqurunu kiçik göstərir. Lakin açıq və isti rənglər isə əksinə olduğundan böyük göstərir.

Rəng geyimdə daha çox üstünlüyə malikdir. Geyimdə olan aksesuarlar, həmçinin çanta, ayaqqabı və başqa digər libası uyğunlaşdıran predmentlər rəngin

vaciblik dərəcəsinə yəni bu vasitələr rəng çalarını ümumiləşdirir. Bir sözlə tamamlayır.

Qeyd etdiyimiz kimi geyimin konstruksiya edilməsində əhəmiyyətli faktorlardan rəng həllinin müəyyən edilməsidir. Rənglər arasındakı ahəngdar hesab edilən üsürlərdən biri də uyğunlaşdırma və çalar bütövlüyünün yaradılmasıdır.

Effektivlik kompozisiya yaratmaq üçün rənglərə açıq çalarlar vermək daha uyğundur. Buna nümunə olaraq narıncı əmək ilə sarı bluzkanı kombinə etməklə göstərmək olar. Alınan uyğunlaşdırmadan ekstensiv istifadə edilir və geyimin ayrı-ayrı elementləri deyil həmçinin kostyum kompozisiyasının tamlığını təşkil edir.

Geyimdə rəngin yerinə ondan müxtəlif çalarların alınması yaxşı nəticədir. Məsələn: açıq yaşıl ilə tünd yaşıl çalarların uyğunluğu yəni eyni tondan alındıqda daha xoş və cəlbedici təsir bağışlayır. Bu onu göstərir ki, rəngin tonu digər çalarlar ilə uyğunlaşır.

Geyim kompozisiyasında kontrast rənglərdən də istifadə edilir ki, fərqli emosional ovqat əmələ gətirir. Kontrast çalarlardan (istirahət, səyahət və s.) eksteryer geyimlər tərtib edilir. İnteryer geyimləri isə xidmət, iş və s. kimi libaslarda yaxınlaşdırılmış tonlardan istifadə edilir. Bir neçə çaların ahəngdarlığı ilə geyimdə rəng effekti göz oxşayan olur. Buna misal olaraq adi donların üzərinə çoxlu rəng çalarını məsələn; qırmızı tonun üzərində yaşıl, sarı, göy və s. rəng effektini ifadə etmək olar.

Geyim estetikasında müxtəlif rənglərlə yanaşı xromatik çalarlardan da istifadə edilir. Beləliklə geyimdə rəng böyük rol oynayarsa, rəng tərtibinə istifadə edərək uyğun libasın daha yaxşı üsulla tərtib edilə bilər. Əgər rəngin çox önəmi yoxdursa, bu zaman monoton və aram rənglərdən faydalanmaq olar.

Rənglər insan psixologiyasına təsir edən estetik amillərdən biridir. Dizaynerlərin , insanların rəng seçimlərində böyük rolu vardır. Ama tonu seçmək ya da hansı rəng ilə birlikdə istifadə edəcəyimizə qərar vermək öz əlimizdədir. Görünüş və rəng, qarşımızdakı fərdlə heç danışmağımıza ehtiyac qalmadan təxminən 58 faiz ona təsir edir. Rəng psixologiyasında insan şəxsiyyəti, dörd əsas rəngin tanınan xüsusiyyətləri ilə tanınır. Mavi, yaşıl, qırmızı və sarıdan yaranan

əsas rənglər şəxsiyyətin formalaşmasında və insanların rəng seçimlərində çox əhəmiyyətlidir. İnsanların şəxsiyyət quruluşu, keçirdiyi uşaqlıq dövrü, içində olduğu cəmiyyət və iqtisadi səviyyə rəng üstünlüklərinə birbaşa təsir edir.

Bilirik ki, rənglər bizim haqqımızda bəhs edən faktordur. Tarix boyunca rənglər çox mənaları, duyğuları və düşüncələrini dilə gətirməklə ifadə edilmişdir. Əvvəllər adət-ənənəyə görə qadınların geyindikləri paltar onların ağzı, dili olmuş və var gücü ilə qəlbindən keçənləri anlatmışdır. Bəzi adətlərə görə isə evli qadınlar başlarına bağladıkları yaylıqlarla fərqlənirdilər. Hələ də bəzi rayonlarımızda bu ənənə davam etdirilir. Dekorasiya, peşələr, şəxsiyyət, ticarət , bəzək və təbii ki dəb rənglərin mənaları üzərində qurulur. Rəng alimlərin tədqiqinə görə moda rənglərinin istifadəsi də müxtəlif mənə daşıyır.

Ağ geyinən etibarlı, sarı geyinən oğru olur. İlk görüşlərdə, iclaslarda, iş həyatında və ya dövətlərdə geydiyindiymiz paltarın rəngi ətrafımızda müsbət və ya mənfi təsir buraxırıq. Heç düşündünüzümü ki, niyə tibb bacıları, həkimlər bütün dünyada ağ geyimlər ilə təmsil edilir? Çünki ağ; təmizliyi, etibarlılığı, sabitliyi təmsil edir. Bəlkə də buna görə iş adamlarının qarderobu ağ köynəklərlə doludur. Məsumluğu, saflığı və başlanğıcı ifadə edir. Eynilə gəlinlik paltarlar kimi. Ağ eyni zamanda bütün rənglərin tarazlayıcısıdır. Bu rəng tonu hər dəri rəngindəki insana yaraşır. Gündüz geyimi üçün ideal rəngdir. Haqq və ədalətin ən səssiz şahididir. Mələklər hər etiqadda ağ ilə əks edilir. Sülhün rəngi olduğu kimidə tanınır. Buna baxmayaraq bəzi mədəniyyətlərdə rənglər fərqli mənalarda da istifadə edilir. Məsələn Çin və Yaponiyada yas rəngidir. Ən gözəl kombinlər qara, qızıl, gümüş, qırmızı ilə yaradıla bilər.

Sarı isə günəş rəngidir. Işıq, istiliyi, diqqəti cazibədarlığı, müvəqqəti olmağı, ağı və intellektuallığı əks etdirir. Qarşınızdakı insana böyük arzuların, ümidlərin insanı olduğunuzu izah edir. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, gəlib-keçiciliyi də təmsil edir. Solğun dərili insanların istifadə etməmələri lazım olan rənglər sırasındadır. Gecə istifadəsi üçün uyğundur. Qara, göy, bənövşəyi və boz ilə istifadə etdiyinizdə xoş bir mənzərə sərgiləyir.

BÖLMƏ III. MÜXTƏLİF TARİXLƏRDƏ GEYİMİN ESTETİK ANALİZİ

3.1. Fərqli sivilizasiyalarda geyim

İnsanlar əsasən dəb məhsulları geyinməyə adət etmədikləri, dəbdən keçsə belə bəyəndikləri təqdirdə paltarlarını geyinməyə davam etdikləri və şəxsi rəğbətlərini ön planda tutduqları görülmüşdür.

Tikiş və geyilən materiallardan modaya keçiddən yaranan bir sənət kimi inkişaf etmiş və modanın özü nə qədər mürəkkəb olduğunu başa düşmək sivilizasiyanın inkişafı prosesinin ətalətdən çıxarmaq adına təsirli bir faktordur. Müxtəlif tarixlərdə fərqli sivilizasiyalarda olan geyimin estetikasına nəzər salaıq.

1900–1909-ci illər Edvard dövründə istifadə edilən “Sağlamlıq Korseti” adlandırılan S kəmərlər korseti moda anlayışında bel sümüyünü möhkəm bir şəkildə əhatə edərək vurğulanmış, omba və sinə ilə birlikdə bir bel meydan gətirirdi. Qadın anatomiyası 33 dərəcəlik bir bucaqla ayaqda dururdu və əsrlər boyunca bütün xanımların bellərinə bu tip korset taxılan tək əsr budur. Qıscaca moda bu dövrdə işgəncənin daha yumşaldılmış forması idi. Şlyapalar genişləndikcə saçlar da genişlənməmişdi və qoltuq altından ombalarına qədər korsetlənmiş olan, çənələrinə qədər sarılmış şallarla gəzən qadınlar çox çətinliklə otura bilirdilər, parkda rahat bir şəkildə gəzintiyə çıxmaqları isə imkansız idi. Bu dövrün qadınını “göyərçin qadın” deyərək təsvir etmək mümkündür, çünki xanımlar bağlar və şantıq parçalarla örtülən bədənələri, yaxşıca sıxılan belləri, yuxarı doğru qalxan sinələri ilə adətən bir göyərçini xatırladırdılar. Uzun valanlı ətəklər çiçəklərə bənzəyirdi; qat-qat üstlər, açıq, geniş və kvadrat yaxalıqlar, inci boyunbağlar, kürklər və xüsusilə də tüllər dövrün xanımının zərifliyinin parçaları idi. Geyimlərin üst hissələri əsasən boyunda qısa bir bant ilə əhatələnmişdi və libaslar çox vaxt tükü şlyapalarla tamamlanırdı. Kişilər isə dəvətlərdə və əyləncələrdə frakları ilə diqqət çəkirdilər, köynəklərinin sərt görünüşü içərisində, dəbin rəsmi keçidində qadının yanında onun qoruyucusu mövqeyində idilər.

1910-1919 –cı illər Birinci dünya müharibəsinin damğa vurduğu bu dövrdə, savaştan əvvəlki əsrdə modanın qəlbi sayılan Paris`də Rus Baletinin xalq üzərində təsirləri böyük əks-səda taparaq, korsetə qarşı bir tutumun inkişaf etməsinə yol açmışdır. Korsetə qarşı yaradılan tənqidi baxış və Qadın Azadlığı Hərəkətini dəstəkləyən Oskar Vildenin bir neçə il əvvəl oxuyucularına korsetləri çıxartmağlarını deməsi, yavaş yavaş korsetə qarşı bir fikri oyandırmışdır. Keçən illərin gətirdiyi bir təcrübə və yenilənmə ehtiyacı ilə 1910 cu ildən etibarən moda sahəsində əhəmiyyətli dəyişikliklər yaşanmağa başlayır. Ayaq biləkləri artıq görünməyə yəni əmək boyları qısalmağa başlamışdır. Korsetlər aşağıya sürüşdürülmüş və Voque 1911ci ildə şalvardan bəhs etməyə başlamışdır. On il keçmədən modelyerlər rahatlıq və ehtiyac mövzusu çərçivəsində başlanğıcı verilən geyimlər istehsal etməyə başladılar. 1910-ci ildə idman geyimi yüksəliş qazanmışdır. Ədəbiyyatçıların, qadın haqqlarını müdafiə edənlərin və texnologiyanın gəliri ilə qabarıq ətəklər, çox möhkəm korsetlər, böyük və şişirdilmiş şlyapalar yerlərini bir öncəki dövrlərə görə sadə və istifadə cəhətdən rahatlıq təmin edən geyimlərə buraxmışdır. Yenə də lazımsız və həddindən artıq bəzəkli şeylərə hələ də yer var idi. Voque sintetik corablı büstqalterləri və ayaqqabıların reklamlarını etməklə yanaşı, idman geyimləri ilə bağlı da məlumatlandırıcı xəbərlər verirdi. 1910-1919 illəri arasında yaşanan dövrə damğasını vuran Pol Puare adlı bir modacı olmuş və dar ətəki ixtira edərək sərhədləri bir sahədən başqa bir sahəyə daşmışdır.”Məqsəd qarnı rahatlatmaqdır. Lakin bu dəfə ayaqları zəncirə vurmuş oldum.Çünki artıq hər kəs dar əmək geyinirdi.” sözlərini bildirmişdir. Puare şərqsünaslığın ən zəngin məlumatlarını geyiləbilir sənət əsərlərinə çevirmək qabiliyyəti ilə insanları sanki hipnoz edib,moda dünyasına yeni standartlar gətirməyə davam etdi. Sonrakı il, mərkəzdə toplanan və ayaq biləklərinə möhkəm yapışan kəskinləşmiş ətəklərə şalvar təsiri verilmiş, qələbədən sonrakı yeni sıçrayış dövründə, 1919-ci ildə Paris əvvəlki vəziyyətinə qayıtmış və əmək boyları olduğundan daha çox qısaldılaraq, yeni dəb ixtirası olaraq ipək sviterlər gündəmdə olmuşdur.

1920–1929-cı illər.1920`ci illərdə Birinci Dünya Müharibəsi ilə birlikdə, sərhədsiz azadlıq küləkləri əsməyə başlamış, modernizmin işığı altında qadınlar küçələrə tökülmüş, geyimlər ola bildiyincə rahatlaşmışdır. Rus əsilli Sonya Delunay, Parisdəki atelyesində həndəsi naxışlar və sərt rənglərin üstünlük təşkil etdiyi geyimlər və parçaları 1922-ci ildə dizayn etməyə başlamışdır. İpək corabların moda arenasına sürətli girişi əmək boylarını qısaltmış və qadınlar saçlarını oğlan uşaqlarıninkinə bənzətsələrdə, yanağa doğru uzanan pərçimlərlə diqqət çəkməyi bacarmış və qadınlar dişiliklərindən güzəştə getməmişlərdir. Əksinə dişilikləri daha ön plana çıxmış, başlarına yaxşı oturan şlyapalarını, gül, nişan və lentlər ilə bəzəyirdilər.

1920-ci illər digər tərəfdən qısalma dövrünə işarət etmişdir. Voquenun 1924-cü ildə köklü bir şəkildə ifadə etdiyi vəziyyət bu olmuşdur: “Qısa ətkələr, qısa koftalar və hətta qısa adlar dövründəyik”. Düz xətlər, qısa saçlar, düz sinələr və kişiyyə xas vücutlar bu dövrün ən gözə çarpan ünsürləri olmuş, moda artıq parçalanan bir bütövlük deyil, dəyişikliyə sahib bir müəmma olmuşdur. Zəriflik üçün qəribə şeylər edilirdi. Kərkəs tükündən düzəldilən yelpiklər qızıla batırılmış və aksesuar olaraq istifadə edilmişdir. Dəyişən və aradan qaldırılan bəzi qadağalara baxmayaraq, qadının qolları açıq bir libas geyinməsi hələ də tərəddüt ilə qarşılanan bir məsələ halını almış,Voque qadınların içərisində olduğu qərarlılığı çox gözəl bir şəkildə əks etdirmişdir. Rahat şəkildə oturub durmağ qadınlar üçün böyük yenilik olmuş, sadəlik müasir bir fikir olaraq modanı öz təsiri altına almışdır. İnsanın rahatlıqla üstünə keçirdə bildiyi geyimlər, çiyindən asqılı sadə qadın libasları, hərəkəsin bədəninə uyğun düz xətlərə sahib modellər sadəlik modasının davam edəcəyini göstərmişdir.

Korsetlərdən azad olmağ müvəffəqiyyətindən idman geyim inqilabının cavabdeh olması kimi, 1920-ci ildə şalvar gündəlik həyatın içərisində özünə yer tapma səylərinə başlamışdır. 1926`cı ildə cinsiyyətlər birbirləri ilə qarışdırılmağa başlanmış,“kişiyə xas qısa saç stili” kimi cüt cinsiyyətli ifadələr moda dünyasının gündəminə girmişdir.

1930-1939-cı illər. 1929-cu ildə Nyu York birjasının çöküşü bütün dünyanı təsiri altına almış, kriz insanların modaya ayırdıqları büdcəni azaltmağlarına səbəb olmuşdur. 1930-cu illərin sənət dünyasına sürrealizm cərəyanı damğasını vurmuşdur. Bu axın ilə birlikdə sənətin geyimlərə əks olunduğu və təsir göstərdiyi müşahidə olunmaqdadır. Moda sahəsinə aid olan elementləri əsərləri üçün zəmin olaraq istifadə edən sənətçilərin yanında bəzi moda dizaynerləri hazırladıqları aksesuar və geyimləri sürrealizmin üsullarını istifadə edərək dizayn etmişlərdir. Bu dizaynerlərdən ən önə çıxanı sürrealist sənətçilərlə davamlı əməkdaşlıq içərisində olan və ömrünün sonuna qədər sürrealistlikdən ayrılmayan dizayner Elsa Skiaprellidir. Sənətçinin moda dünyasına girdiyi ilk illər olan 1920-ci il və davamında 1930-cu ildə hazırladığı jaketlər sürrealist rəssamlarının işlərində istifadə etdiyi üsullar arasındakı oxşarlıq əhəmiyyətli bir detal olmuşdur. Parisli dizaynerlər çox keçmədən modanın gələcəyinin teatr və film səhnələrində olduğunun fərqi varmış və 1920-cu ildə Koko Şanel Amerikalı aktyorların kostyumlarını dizayn etmək üzrə müqaviləyə imza atmışdır. İkinci Dünya müharibəsi ilə moda sahəsində tam yeni bir mərhələ başlamışdır. Müharibənin başladığı 3 sentyabr 1939-cu ili izləyən dövrdə, Fransa müharibəni yaşamış və Paris moda mərkəzi olma şansını itirmiş, dəb dizaynerləri bu vaxt ərzində Avropanın digər bölgələrində axtarışlarını davam etdirmişlərdir.

1940-1949-cı illər. 1945-1946`cı illər Fransanın moda sahəsində itirdiyi etibarını yenidən qazanma illəri olmuşdur. 1942-ci ildə Voque dövrün zehniyyətini təsvir etmək üçün; “zərif geyinmək artıq dəbdən düşüb,imkanlı görünmək yaxşı bir şey deyil və bu günlərdə moda olduğundan daha sadə görünməkdir.”tərzində məsləhətlər vermişdir. Müharibənin yaratdığı böhran modaya təsir göstərmiş, sektorun çökməsinin ərəfəsində olan moda artıq cazibədarlığını itirib yerini göstərişsizliyi dəb olaraq dövr anlayışına qatmışdır.

1950-1959-cı illər 1950-ci illər bəlkə də modanın ən həyəcanlı dövrü olmuşdur. Amerika da doğulan “Levi Straus”un cins şalvarları 1955-ci ildən etibarən gənclərin diqqət mərkəzində olmağına səbəb olmuşdur. Qadın kişinin qarşısına yeni dünyanın simvollarını bədənə daşıyaraq çıxmış, bu dövr,

müharibədən sonrakı motivasiya qazanmağ arzusunun istiqamətində zərafət ilə əzəmətin yan yana gəldiyi illər olmuşdur. Bu səbəbdən köhnə zərifliyi yenidən qazanma cəhdləri içərisində həddindən artıq qabartılı ətəklər, incə və parıltılı siluet forması diqqət çəkmişdir. 1950-ci illərin vücut xətlərini təsvir etməyə çalışan Voque belə yazmışdır: “Yeni qadın vücutu tam olaraq budur! Şişirdilməmiş sinələr, çuxurşəkili bir bel, bağlı bir omba xətti və diqqəti cəlb edən uzun ayaqlar. 1952-ci ilin sonlarında hər cürə görüntü vücut xətlərini ortaya çıxartmağa yönəlmiş, əyilmiş çiyinlər, baca formasında olan yaxa və saçları örtən kiçik bir şlyapa ilə tamamlanmışdır.

Koko Şanel Paris də salonunu yenidən açmış və müharibədən sonrakı ilk kolleksiyonunu 5 fevral 1945-ci ildə 71 yaşında nümayiş etdirmişdir. Klassik stilinin insafsızca təqlid edildiyinin fərqində olan Şanel, bunun yaltaqlığın ən səmimi bir forması olduğunu söyləmiş və əlavə etmişdir: “Artıq sadəcə bir neçə yüz insandan ibarət olan xüsusi müştəriləri geyindirməklə maraqlanmayacam. Minlərlə qadını geyindirəcəyəm ancaq hər yerdə görülən təkrar edilən və ucuz olaraq istehsal edilən moda, dəbdəbə geyimdən başlamalıdır. Zirvənin ən başında görkəmli geyim olmalıdır.”

1960-1969-ci illər. Avropa bərpa edilmiş, müharibənin izləri demək olar ki tamamilə örtülmüş, 1960-cı ildə yeni bir başlanğıc baxımından gənc illər olmuş, cavan nəsil sürətlə artmış və gənclərin istəkləri nəzərə alınmışdır. Modern sənət modanı sadəcə düşüncə olaraq deyil, rəng və ornament cəhətdəndə təsiri altına almışdır. Fiqur ornamentli pencək və əmək dəstləri, Şanel ilə dövrün ən populyar geyimləri halına gəlmiş, qadınlar etibarlılıq və prestij üçün Balensiyanın ipək tafta və işləməli geyimlərinə qarderoblarında yer ayırmışlardır. 1960-ci ildə artıq gənclik mini əmək və dar sviterlər ilə özünə xas tərz yaradabilmə imkanına, mini əmək inqilabını yaradan İngilis modelyeri Mery Quand tərəfindən qovuşmuşlardır. Quand bu dəbi “gənclər və gənc görünənlər üçün” yaratdığını eşitdirmişdir. 1964-cü ildə modelyer Coursenin kolleksiyasında şlyapalar, sintetik parçalardan hazırlanmış libaslar, zəncirbəndli kombinezonlar və geyimlər, işıl-ışıl çəkmələr diqqət çəkmişdir. Bu dövrdə Pako Raban da metal plastik geyimlər istehsal edərək

bir ilkə imza atmış, bu mərhələdə geyim sənayesində əhəmiyyətli bir inqilab gerçəkləşmişdir, qadınlar və kişilər eyni mağazalardan geyimlərini almağa başlamışdılar. 1960-ci illərdə dövrə təsirini göstərən hadisələrdən biri də “hippi” hərəkatı olmuşdur. Çarpıcı rənglərdən ibarət olan, f ırfırlı, bol büzümlü geyimlər, halqa sırqalar, rəngbərəng muncuqlu aksesuarları və çiynlərinə aldıkları şalları ilə cəmiyyətin əsas qaydalarına başqaldıran bir hərəkat olmuş, ancaq dövrün modasına ciddi şəkildə təsir göstərmişdir. 1967-1968-ci illər içərisində Parisli modelyerlər müxtəlif ölkələrin folklor üslublu geyimlərindən yola çıxaraq kolleksiyalar yaratmağa başlamışlar. Misal üçün; Əfqan paltoları, Hind şalvarları, Türk xalətləri bu mərhələnin ilham qaynağı olmuşdur.

1990-1999. 1900-ci illərə daxil olduqda 80-ci illərin rəngliliyi yavaş-yavaş öz təsirini itirməyə başlayır. Hərəkətli keçən bu dövr sonrası insanlar bir az istirahət etmək istəmişlər. Bu arzu minimalizmin sürətlə yüksəlməsi ilə əlaqədar idi. Minimalizm, özünü geyim dizaynından, daxili dekorasyona qədər bir çox mövzuda özünü hiss etdirdi. 1990-cı illərdə vətka çiynlər ortadan qalxmış, aksesuarlar artmış, iş yerlərində klassik jilet və yun köynəklər geyməyə başlanmış, saçlar qısalmış, mat cazibə ortadan itmiş, sarıqlı paltarlar qarderoblardan çıxmağa başlamış və tam super modellər canlanmağa başlamışdır. Dizayner loqoları artıq göstərişli istehlakın mesajını çıxırmaq əvəzinə şüuraltı mesajlar pıçıldayırdı.” Gucci” qalstukları, “Hermes” çantaları, kiçik amma mükəmməl bir formaya malik qara və gümüşü “Prada” üçbucaqları ancaq şifrə bilənlər tərəfindən aydınlaşdırılırdı.

Dövrə damğasını vurmuş olan Aleksandr, dövrünün moda görüntüsünü də formalaşdırmış və yarattığı marka ilə dəbin fərqli bir yanına fərqli bir toxunuş etmişdir. Dəb XX əsri bağlayıb XXI əsrə addım atmağa hazırlanarkən, bu hazırlığı vasvası bir detayçılıq anlayışı ilə həyata keçirmişdir.

3.2. Müasir dövrdə geyimin inkişaf prosesi

Geyim insan üçün vacib predmentlərdən biridir. İnsan geyimin müxtəlif növlərindən bütün həyatı boyu istifadə edir. Xarici görünüşünü yaxşılığa doğru dəyişməsinə sivilizasiyanın bütün mərhələlərində geyimin estetik funksiyalarının yerinə yetirilməsi insanın öz xarici görünüşünə kömək edir. Kommunikasiya vasitələrindən biridə geyimdir.. Geyim bədii zövq barədə çox şey deyə bilər. Bunlara insan xarakteri, temperamenti, estetik görünüşü, milli mənsubiyyəti, peşəsi, yaşı aiddir. Geyim insanın gözəllik tələbatını yəni estetik rolunu oynamaqla bərabər nəinki insanı müdafiə edir, onu tayfa üzvlərinin vəziyyəti barədə də məlumatlar verir. Kostyumun demokratikləşməyə başladığı dövr XX əsr əvvəli əsasən də Birinci Dünya müharibəsindən sonrakı bütöv dövrü əhatə edir. Müxtəlif təbəqələrə aid olan insanlar cəmiyyət içərisində eyni geyinməyə başladılar. Burada geyimin sosial funksiyasının itirilməsinə səbəb oldu. Yaşadığımız indiki dövrdə geyim vasitəsilə mülahizələr yürütmək mümkündür. Bununlada insan hansı peşəyə mənsub olduğu, sosial vəziyyəti barədə fikirlər yürütmək mümkündür.

Geyimin tərifindən belə çıxır ki, onun əsas funksiyası qoruyucu vəzifə daşmasıdır. Libas insanın sağlamlığını, rahatlığını göstərən bir amil olmalıdır. Həmçinin belə funksiya lap öncədən yaranmış və insanların şəraiti ilə uyğunlaşdırılmışdır. Libas üzərində olan bəzək , ornamentli rəsmlər və onun istifadəsi adət-ənənə ilə bağlı olurdu. Həmçinin dərin mənə ifadə edirdi. Beləliklə geyimin qoruyucu vəzifə daşması birinci, dini-mistik elementi isə ikinci funksiyası hesab olunurdu. Geyimdə olan bəzək elementləri müxtəlif mənaları əhatə edir. Bu da libası gözəlləşdirir, ifadəli göstərərək, estetik görünüşü təzahür edir. Sadalanan əlamətlərin hamısı estetik funksiya adlanır. Sonralar ard-arda olan qədim epoxalar, insanların bədii üslubu müəyyən etdiyi bir dövrdə cəmiyyətin fikrində fərdin xarici görkəmində fərqli estetik ideyalar, uyğunluq haqqında təsəvvürlər əmələ gəlir. Bu muvəffəqiyyətin əldə edilməsində geyimin əhəmiyyəti böyük olmuşdu.

Geyimin müasir dövrə doğru inkişaf prosesində müxtəlif dəyişikliklər baş vermişdir. 2000-ci illərin əvvəlində populyar olan hip-hop mahnılar dəbə təsir göstərmişdir. Bol cinslər, idman paltarları, sneakerlar, pencəklər, böyük zəncirlər və rəngli örpəklər dəb olmuşdur. Bu illərin əvvəlində 80-ci ilin romantik modelləri 90-cı illərin barak rok havası bir arada istifadə edilmişdir. Gənclərin qarderobunu idman, atletik koftalar, aşağı bel və İspan formalı geyimlər olmuşdur. 2000-ci ilin sonlarında dama dama naxışlar kişilər tərəfindən çox istifadə edilmişdir.

2001-ci ilin əvvəlində , aşağı beli enmiş cinslər və 80-ci illərdən ruhlanaraq göbəyi açıqda buraxan koftalar bir arada istifadə edilmişdir. 2002-ci ildə klassik Burberry naxışları yenidən kəşf edilmiş və gənclər arasında dəb halına gəlmişdir. 2002-ci ilin sonlarında isə tunik tərzli işləməli koftalar dəbdə olmuşdur. 21-ci əsrdə başlayan "etnik trend" 2002-ci ildə hazırlanan geyimlərdə qabarıq olaraq ortaya çıxmışdır. Ədviyyat rənglərində, etnik naxışlı şifon, kətan parçalar bununla yanaşı incə dəri, yumşaq dəri və krujeva parçalar geyimlərdə geniş istifadə edilmişdir. 70-lərin azadlığının simvolu olan Mari Quant tərzli "flower power" axını 2002-ci ildə dəbdə olan başqa bir cərəyan olmuşdur. Böyük çiçək naxışlı parçalardan hazırlanan uzun və ya qısa paltarlarda, koftalarda bu cərəyan görülür. 60-cı illərin izlərini daşıyan mini ətəklər, paltarlar, rəngli corablar 2003-2004-ci ilin modasının əsas xüsusiyyətləridir. Bu illərə qədər mövcud olan kişiyə bənzəyən xəttinin yerini qadına bənzər cizgilər almışdır.

2003-ci ilin sonlarına gəldikdə "Uzaq Şərq" cərəyanı dəbi təsir göstərmişdir. Hakim yaxalıklı, Uzaq Şərq naxışları ilə bəzədilmiş parçalardan hazırlanan paltarlar, köynəklər və koftalar dəbdə olmuşdur. 2004-ci ildə bir çox axın bir arada istifadə edilməyə başlamışdır. Moda dizaynerlərinin bir qismi parlaq rənglərdə, mürəkkəb naxışlı parçalardan tikilmiş geyimlər hazırlayarkən bir qismi də pastel rənglərdə və sadə xətlərdə geyimlər hazırlayıblar. 2005-ci ildə kapri şalvarlar dəbdə olmuşdur. 1980-ci illərin simvolu su keçirməz parça, 2007-ci ildə yenidən populyar olmuş və uzun tunik, köynəklər ilə kombinlənmişdir. 80-ci illərdən götürülən su keçirməz parçalar 2008-də dəri, atex, parlaq müasir parçalarla yenidən

şərh olunmuşdur. Bu dövrdə bol tunik, tək çiyin paltarlar, asimmetrik təbəqələr dəb olmuşdur

2009-ci ildə, metal rənglər, çəhrayı, bənövşəyi kimi canlı rənglər, qolda bitən rəngarəng katerlər, qalın kəmərlər, firfir köynəklər, döş altında bitən hündür bel ,bol ətkli təbəqələr dəb olmuşdur. 2010-ci ildə həcmli ,qollu, beldə kəmərlı, dizdə bitən balaca paltarlar, qırışiq yuxarılar, dar paltarlar və köynəklər moda olmuşdur. Bu dövrdə də köynək, tunik, paltar,koftaların yaxa və manşetində firfir istifadə edilmişdir. Bir-birindən fərqli parçalarla, müxtəlif kəsımlərdə hazırlanan pencək kostyumlar bir arada istifadə edilmişdir.

2011-ci ildə uzun, yüksək bel ətklər, bol paça şalvarlar, metal aksesuarlar zənginləşdirilmiş dəri paltarlar, koftar üstündən geyinilən kiçik jiletler, mini, ya da çox uzun pencəklər dəb olmuşdur. Müasir dizaynda geyimlərdə rahatlıq, gözəllik və funksionallıqla təmin edən parçaların istifadəsi də əhəmiyyət qazanmışdır. Bunun nəticəsində inkişaf etdirilən su və yağ saxlamayan, temperatur dəyişiklərinə həssas, geyinilən adama rahatlıq təmin edən "hi-tech parçalar" geyimlərdə istifadə edilməyə başlanmışdır.

Bildiyimiz kimi müasir geyimlər bir neçə funksiyalar təşkil edir və təyintinə görə də fərqlidirlər. Geyimi qruplaşdırmaq üçün onun çox cəhətliyini bilmək və tikiş vasitələrinə olan tələbləri aydınlaşdırmaq lazımdı. Qruplaşdırmaq deyərkən assortimentini növlərə bölünməsi nəzərdə tutulur.İstifadəsinə görə geyimlər bir neçə sinifə bölünür ki, onlara da idman, səhnə, formaları, məişət və iş geyimləri aiddir.Səhnə geyimləri həmcinin teatr libasları adlanır ki, artistlərin çıxışı zamanı istifadə edilir. İdman- bu növ geyimlər yarışlar ve məşq zamanı, iş geyimi müxtəlif sənət sahibinə mənsub olan, formalı geyimi xidməti borclarını yerinə yetirmək üçün uniformalar, məişət geyimi isə gündəlik vəziyyətlərdə geyinmək üçün nəzərdə tutulmuş libaslardır. Tikiş vasitələrindən ən mühümi yeri məişət geyimi tutur ki, daha çox müxtəlifliyi ilə seçilir. Məişət libaslarıda öz növbəsində altı növə bölünür ki, bunlarda alt ,korset, yüngül, baş və üst məmulatlardır.

Geyimin yeni dəbin estetikasına uyğun gəlməsi üçün məmulatları böyük tikiş idarələrində kütləvi dövriyyə ilə istehsalını formalaşdırırlar. İstehsal zamanı

lazımdır ki, məhsul çox baha olmasın və ona tələbat çox olsun. Çünki hasilatın maya dəyərini yüksəltmək onun bahalaşmasını göstərir. Bu isə məhsulun marketing dəyərini ucuz endirir. Bunu nəzərə alaraq geyim dəbli, göz oxşayan, rahat olmalıdır ki, alıcıları da bir qədər çox olsun. Geyim nə qədər müasir, dəbdəbəli, göz oxşayan, orijinal olsa da, əyində düzgün oturmursa, cazibəli göstərmirsə, insan fiqurunda yaxşı durmursa onun keyfiyyətinin itməsinə səbəb olur. Geyimin təsiri ilə fərdin xarici görkəmi bəzən fərqli yəni süni görünüş əldə edirdi. Bədən formasını iri göstərən, zahiri görünüşü dəyişdirən korsetlərin və müxtəlif məmulatların vasitəsi ilə digər geyimlər əmələ gəlmişdi. Müasir dövrü ifadə edən geyim silueti haqqında fikirlər bu cür yaranırdı. İnsanların arasında təbəqələrə bölünmənin yaranması, müxtəlif peşə sahiblərinin geyimin sosial funksiyasını yaradırdı. Geyimdə estetik göstəricilərə əməl edərək geyim xoş görkəmə, formasına siluetinə, detalların ölçüsünə, praporsiyasına, hazırlanan parçaların təsirinə və rənginə uyğunluq təşkil etməlidir. Beləliklə də libas fərdin xarici görünüşünü ləyaqətini bildirməli və müxtəlif qüsurlarını göstərməlidir. Məmulatın zahiri görünüş, gigiyeniklik, istilik, rütubət udma və s. kimi qabiliyyəti insan üçün çox əhəmiyyət daşıyır. Qeyd edək ki, geyimin xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləmək üçün bunları gözdən keçirtməliyik.

Bu günümüzdə Azərbaycanın dünya səviyyəli modelyrləri vardır ki, buna dünya podiumlarını tarixə yazan Fəxryyə Xələfovadır. Bu modelyrlərin geyim kolleksiyasında müasir üslub və milli geyim ünsürləri arasında harmoniklik yaratdığını qeyd etmək olar. Modelyrlərin əsasən milli ornamentlərdən öz əsərlərində geniş istifadə etmişdir. O həmçinin Qarabağ qadınlarının geyim motivlərini dəfilələrində, kolleksiyalarında istifadə edir. Ümumiyyətlə şərq ölkələrinin həmçinin Azərbaycan geyimlərinin üzərinə ornamentlər, muncuq və qaşlarla naxışlar, şəbəkəli bəzəklə o cümlədən qol, sinə bölgəsinə dəmir pullarla dekorlaşdırılması bu geyimlərin Avropaya yaxınlaşmasına səbəb olmuşdur.

Azərbaycanın milli dəyərini, estetik zövqünü, ölkəmizin milli xüsusiyyətlərini müasir geyimlər üzərində nümayiş etdirilir. Həmçinin Azərbaycanda butiklərin, brend mağazaların olması insanların alıcılıq bacarıqlarının artmasına gətirib çıxırır.

Hal-hazırda dünya şöhrətli brendlər olan Chanel, Versace, Voque, Dior və s. kimi markalar Azərbaycanın moda istehsalında mühüm yer tutur və moda aləmində tanınmasına səbəb olmuşdur. Qeyd etdiyimiz kimi ölkəmiz dünyada geyim sənayesi üzrə tanınır. Gənc və istedadlı modelyerlərimiz milli ornamentlərimizi, estetik dəyərlərimizi dünya sferasında sərgiləməklə modanı inkişaf etdirmişlər.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Müxtəlif tarixlərdə baş verən dəyişikliklər, hadisələr geyimə də təsir edmişdir. Bu dissertasiya işində apardığımız araşdırmaları cəmləşdirib mövzu ilə bağlı belə bir nəticə və təklifləri bildirmək məqsədəuyğun düşündüm.

Araşdırma əsasən XIX əsr ilə başlaması və XX əsrə istinad edərək getməsi yaxın dövrümüzün moda dünyasına istiqamət verən hadisələrin bu proseslərdə ortaya çıxması ilə bağlıdır. Hesab edirəm ki, bugünkü geyim haqqında məlumatın əldə edilməsinin ən etibarlı və praktik üsulu iqtisadi prosesin siyasi və sosial istiqamətdə hansı fazaları keçdiyini və bu fazaların bir-birinin ardınca necə olacağını başa düşməkdir. Tədqiqatın məzmununda tarixi baxımdan uzun bir prosesin yer alması, əsas faktorların üzərindən məna bütövlüyü təmin etmək adına hazırlanmışdır.

Geyim cəmiyyətin, insanların daxili gözəlliyini aşkar edir. Geyim həmçinin təbəqələrarası əlaqələri tənzimləyir. Geyim kompozisiyası dərin mənaya sahibdir və fərdlərin ictimaiyyətdə sərgilənməsinə səbəb olan sahədir. Dəb, moda insanın mənəvi dəyərlərini müəyyən etməklə yanaşı hansı sinifə mənsun olduğunu göstərən bir sənətdir. Çox vaxt bu sənət növü ilə insanlar öz büdcələrini, imkanlarını da nümayiş etdirirlər.

Geyim bədən əlaqəsi qiymətləndirdikdə, geyimin insan vücudunun ikinci bir dərisi olduğu görülə bilər. Bu baxımdan, geyim bədən arasındakı uyğunluqda bədən forması, nisbəti və bədən ölçüləri geyim istehsalı üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Geyim istehsalının ilk addımını təşkil edən qəlib tətbiqində, bədən növləri, formaları, bədən qüsurları həmişə nəzərə alınmalı və bədənle geyim arasındakı uyğunluğu təmin edilməlidir.

Geyim seçərkən fərd öz imkanlarını, xarakterini, bədən tipini və formasını, bədənin qüsurlu və gözəl hissələrini bilməli olur. Bədən növü aşkar edilərkən, bədənin qüsurları baş verə bilər. Ancaq bu qüsurlar aşkar edildikdə düzəliş imkanları (gizlədir) olduğunu unutmamalıyıq. İnsanların bədən strukturunu tanımaq üçün bədənin növü və formasının müəyyən edilməsi, qüsurların tanınması,

üz formasını müəyyənləşdirmə, saçın, dəri, göz rənginin müəyyən edilməsi kimi məsələləri nəzərdən keçirmək lazımdır. Bu gün geyimin məqsədi bədənin temperaturunu müvafiq səviyyədə saxlamağa, bədən qüsurlarını örtməyə, gizliliyi təmin etməyə, peşə mənsubiyyətini ifadə etmək, peşə təhlükələrindən əməkdaşları istilik, soyuq, yağış və külək kimi təbii hadisələrdən qorunmaqdır.

Geyim və moda haqqındakı fikirləri, müəyyənləşdirmək üzrə keçirilən bu tədqiqatda insanların geyimdə fərdi diqqətə əhəmiyyət verdikləri, geyim satın alarkən ilk növbədə geyimin öz tərzlərini əks etdirməsinə diqqət etdikləri, daha sonra keyfiyyət amilini axtardıkları müəyyən edilmişdir. İnsanlar paltarlarını dəyişməyin tərəfdarı olmadıkları, geyimlərində rəng harmoniyasına əhəmiyyət vermədikləri görülmüşdür. Gənclər gündəlik geyim seçimində ən çox rahatlıq və bütövlüyə əhəmiyyət verdiyi, ən çox xərçə cins şalvara etdikləri görülmüşdür. Gənə nəsəl ümumiyyətlə moda konsepsiyasını bilirlər. Bununla bərabər dəbi yaxşı geyim üçün şərt hesab etmirlər və modanı mağaza vitrinlərindən öyrənirlər. İnsanlar əsasən dəb məhsullarını geyinməyə adət etmədikləri, dəbdən keçsə belə bəyəndikləri təqdirdə paltarlarını geyməyə davam etdikləri görülməkdədir. Tədqiqat nəticələrinə əsaslanaraq geyim, gənə nəsəl tərəfindən bugünkü və gələcəkdəki mövqelərini gücləndirməsi, şəxsiyyətlərini və düşüncələrini digər insanlara çatdırması, öz inamlarını artırmağa yardımçı olması üçün ayrılmalıdır.

Hazırda dəb xüsusilə geyim sektorunda olduqca sürətli, dəyişkən və özünü yeniləyən bir anlayış kimi tanınır. Müasir və mədəni avadanlığı olan, universal səviyyədə elmi və texnoloji, təhsil və təchizata sahib olan moda dizaynerləri həyata keçirir. Bu gün moda tendensiyaları geyim sektoru tərəfindən böyük ölçüdə yönəldilmişdir. Geyim sektorunda aparılan bütün əməliyyatlar isə dəb əmələ gətirmək üçündür. Geyim nə qədər keyfiyyətli istehsal edilsə edilsin, dəb olma xüsusiyyəti daşımırsa satış şansının olmayacağı bir həqiqətdir.

Azərbaycan milli kostyumları estetik, texnoloji xüsusiyyətlər əldə etmişdir. Bu geyimlər dərin inkişaf yolu keçmişlər. Modelyerlər öz əsərlərində,

geyimlərində estetik elementlərə xüsusi önəm verirlər. Bu səbəb Azərbaycanda dizayn, moda sənətinin yüksək şəkildə mükəmməlləşdirilməsini təmin edir.

Qeyd etdiyimiz bu əlamətləri yerli və gənc modelyerlərimiz yeni geyim formaları aşkar etməli, milli üslubdan istifadə etməklə fərqli geyim formalarını günlük həyatımıza daxil etməlidirlər.

Azərbaycanın bir çox modelyerləri XXI əsrdə dünya moda tədbirlərində iştirak etmiş və öz dəfilələrini nümayiş etmişlər. Modelyerlərin maraqla qarşılanan modelləri xarici alıcılar tərəfindən satış təkliflərinin almasına səbəb olmuşdur. Hal-hazırda şəhərimizdə də bir çox geyim mağazaları, butiklər, atelyelər fəaliyyət göstərməkdədir. Dünya üzrə istehsal olunan, həmçinin yerli bazarlarda təqdim edilən məhsullar ölkəmizdə alıcılar tərəfindən alınaraq istifadə edilir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Dünyamalıyeva S.S “Moda tarixi və dünya xalqlarının milli geyimləri.Bakı Təfəkkür 2013
2. Arş. Gör. Özüdoğru,Şakir “Modern Sanat Akımları ve Moda” 2013 İdil Dergisi
3. Yetmen, Gözde “Giyilebilir sanat” 2012 Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü , İzmir
4. Watson,Linda “Modaya Yön Verenler 2007 İMA-Güncel Yayıncılık İstanbul
5. Zengingönül N, Şener F. Və M.Baysal. 1996. ”Giysi seçiminə Etki Eden Faktörler”. Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi 3, 220-225
6. Altınay H ve Yüceer H 1992 “Moda ve Tarihi” Ankara. Kadioğlu Matbaası
7. Gürsoy A.T 2010 “Giyim Kültürü ve Moda” İstanbul Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası
8. SAGEM 1995. “Moda ve Moda Olgusu. Bursa Yayın No; 149
9. Андреева И.А Массовая мода и техническая эстетика. Жур. «Техническая эстетика» Москва 1985
10. Lehnert G. 2000 “ A History of Fashion in the 20th century” Germany.Könemann
11. <http://www.modapedia.com>
12. <http://www.modaturkiye.com>

ƏLAVƏLƏR

Müasir (idman üslublu) geyim

Müasir (romantik üslublu) geyim

Müasir (klassik üslublu) geyim